

Diplomacija Sjedinjenih Američkih Država i Srbi u Hrvatskoj (1989. — 1995.)

VINKO KOROTAJ DRAČA

Suradnik Arhiva Srba u Hrvatskoj

Autor daje pregled američke politike prema SFRJ, Hrvatskoj i predstavnicima Srba u Hrvatskoj između 1989. i 1995. godine. Autor koristi različite vrste diplomatskih izvora i analizira ih kroz prizmu poststrukturalističkih pristupa povijesti međunarodnih odnosa. U tekstu autor istražuje kako su percepcija balkanskog prostora i naroda bivše SFRJ, američka autopredožba i paradigme međunarodnih odnosa oblikovale postupanja američkih diplomata poput Jamesa Bakera, Warrena Zimmermanna i Petera Galbraitha prema sukobu Hrvata i Srba.

KLJUČNE RIJEČI: *diplomacija, međunarodni odnosi, povijest međunarodnih odnosa, SAD, rat u Hrvatskoj*

/

Jedanaestog augusta 1995. godine, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj, Peter Galbraith, došao je oklopljenim vozilom američke vojske u Petrinju, kojom je prolazila kolona izbjeglih srpskih civila iz Korduna i Banije. U Petrinji je izašao iz blindiranog automobila, te se pješice zaputio uz kolonu, gdje ga je prepoznao jedan od karlovačkih Srba, koji ga je pozvao da mu se pridruži na traktoru. Slika američkog veleposlanika u koloni srpskih izbjeglica, koju je lokalno stanovništvo dočekivalo uvredama i kamenjem, brzo je obišla svijet, a u američkim novinama bila je tumačena kao izraz solidarnosti Sjedinjenih Američkih Država sa stradanjima hrvatskih Srba nakon Oluje i poruka hrvatskoj vladi da međunarodna zajednica prati svaki njen korak. Galbraithov samoinicijativni potez da krene s izbjegličkom kolonom kako bi zaustavio zlostavljanja srpskih civila, česta nakon vojno-redarstvene akcije “Oluja”, bio

je jedan od mnogih poteza kojima je američka diplomacija, tijekom ratova na području bivše Jugoslavije, gradila svoj novi imidž i etablirala svoju poziciju na globalnoj sceni nakon završetka Hladnog rata. No same Sjedinjene Američke Države često nisu bile sigurne oko smjera koji svojom vanjskom politikom žele zauzeti. Ratovi u bivšoj Jugoslaviji bili su prvi veći sukob na europskom tlu nakon Drugog svjetskog rata, izuzme li se građanski rat u Grčkoj neposredno iz rata, 1944. — 1949., te protestantsko-katolički sukob niskog intenziteta u Sjevernoj Irskoj. Dogodio se u vrijeme kad se američka vanjska politika tek polako prilagođavala novoj geopolitičkoj situaciji, nastaloj nakon pada Berlinskog zida i raspada Sovjetskog Saveza. Od početka rata, Sjedinjene Države su bile neodlučne oko politike koju bi zauzele: njihalo njihove diplomacije kretalo se od želje za opstankom Jugoslavije do priznanja novih država, od želje da se mirovno djelovanje prepusti međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih naroda i Europske Unije do diplomatskog pritiska da se situacija u BiH riješi direktnom vojnom intervencijom NATO-a.

Odnos američkih diplomata prema hrvatskim Srbima za vrijeme sukoba koji je trajao od 1990. do 1995. godine bio je podjednako kompleksan i otkrivao je sličan nedostatak usmjerenja: s jedne strane, američki diplomati i kongresmeni koji su se zatekli na licu mjesta naglašavali su vlastitu posvećenost zaštititi ljudskih prava i vladavini zakona. S druge pak strane, postojalo je pesimistično uvjerenje kako je etnički sukob na području bivše Jugoslavije nerješiv. Mnogi novinari i eksperti, poput američkog stručnjaka za međunarodne odnose Roberta Kaplana, smatrali su kako se uzrok sukoba nalazi u arhetipskim mržnjama između naroda bivše SFRJ, a zalaganje za poštovanje ljudskih prava često je bilo ograničeno dojmom kako se ionako malo toga može postići vanjskim uplivom.

U ovom radu nastojat ću odgovoriti na tri pitanja. Primarno, pokušat ću istražiti kako je u periodu između 1989. do 1996. oblikovana i konstruirana američka vanjska politika prema Srbima u Hrvatskoj, zatim kako se ta ista politika odvijala za vrijeme vanjskopolitičke artikulacije sukoba u Hrvatskoj i BiH kao krize, te naposljetku koje su diskurzivne strategije američki diplomati primjenjivali pri postizanju mira i zalaganju za poštovanje prava manjina u Hrvatskoj. Rad će se temeljiti na diplomatskoj korespondenciji, koja se najčešće vršila između diplomata i State Departmenta, objavljenoj u bazi digitaliziranih dokumenata State Departmenta dostupnoj online, memoarima američkih političkih dužnosnika iz administracija Georgea H. Busha i Williama Clintona,

svjedočanstvima prikupljenim u arhivi Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije te na člancima iz američkog tiska.

U prvom dijelu rada, iznijet ću izvore korištene u istraživanju te opisati metodološke pristupe korištene pri analizi izvora. Metodološki okvir također će uključiti definiranje novijih pristupa u historiji međunarodnih odnosa, koji uključuju perspektive poststrukturalističke analize povijesti međunarodnih odnosa, kulturne historije, globalne historije i postkolonijalne historije. U drugom dijelu istaknut ću reakcije američkih diplomata i zastupnika u Zastupničkom domu i Senatu Sjedinjenih Američkih Država za vrijeme administracije Georgea W. Busha. Naročito naglasak bit će na različitim vizijama američke vanjske politike nakon Hladnog rata, koje su zatim rezultirale zaokretom u percepciji geopolitičke uloge Sjedinjenih Američkih Država i u politici prema Jugoslaviji. Dok je tijekom Hladnog rata Jugoslavija bila percipirana kao poseban slučaj neutralne/nesvrstane socijalističke zemlje koja služi kao brana sovjetskom utjecaju u Srednjoj Europi i na Mediteranu, nakon kraja Hladnog rata Jugoslavija se počela promatrati kroz prizmu unutarnjih etničkih napetosti, kršenja ljudskih prava i njene spremnosti da usvoji tržišnu ekonomiju. Treći dio rada će se baviti periodom od američkog priznanja Republike Hrvatske 7. aprila 1992. i staviti će naročito fokus na ulogu prvog američkog veleposlanika Petera Galbraitha u sukobu između Hrvata i Srba, analizirati njegove pregovore s predstavnicima krajiških Srba, te njegov angažman pri postizanju Erdutskog sporazuma, kojim je počela mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja. Rad će također analizirati povijesno-kulturološku dimenziju tih stavova, proizašlih iz percepcije Balkana kao “unutarnjeg drugog” Europe, diskursa koji je Maria Todorova nazvala “balkanizmom”. Dubinskom imago-loškom analizom naoko objektivnog diskursa diplomatske korespondencije pokušat ću vidjeti na koji je način balkanistička percepcija jugoslavenskog prostora utjecala na pristupe američke vanjske politike Balkanu.

/ Metodologija diplomatske historije: analiza diskursa i povijest međunarodnih odnosa

Unutar historiografske struke se već dugo i često govori o krizi povijesti međunarodnih odnosa. Mnogi smatraju da je disciplina dosegla svoj vrhunac tijekom pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća, a već početkom 1970-

ih autori poput Ernesta Maya govore o kraju discipline uslijed pada interesa za akademsko bavljenje poviješću međunarodnih odnosa (May, 1971: 402). Osim navodnog gubitka interesa za predmet proučavanja, polje akademskog proučavanja međunarodnih odnosa pogodila je i kriza epistemičkih pristupa, gdje se neki od tradicionalno često primjenjivanih interpretativnih okvira, poput “centra i periferije” ili “nacija-država” kao primarnih subjekata međunarodnih odnosa, dovode u pitanje kao eurocentrični i zapadocentrični, što je rezultiralo i prijedlozima kako je disciplinu međunarodnih odnosa možda potrebno napustiti ili barem svesti na minorno polje discipline političkih znanosti (Picq, 2013: 444). Ipak, brojne nove teorije, poput poststrukturalizma i postkolonijalne teorije, nalaze svoje mjesto u disciplini međunarodnih odnosa. Lene Hansen, znanstvenica kopenhagenske škole međunarodnih odnosa, u svojoj studiji *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian war* iznosi metodologiju proučavanja politike i povijesti međunarodnih odnosa u duhu poststrukturalističke škole diskurzivne analize. Hansen govori kako je, nasuprot uvriježenim realističkim, liberalnim ili neorealističkim paradigmama discipline međunarodnih odnosa, diplomaciju moguće promatrati i kao specifičan oblik performativnog diskursa kojime se stvara veza između nacionalnog identiteta i konkretnih politika. Vanjske politike država time su nužno vezane uz njihov nacionalni identitet i konstruiraju se paralelno s reprodukcijom identiteta (Hansen, 2006: 26—27). Sama konstrukcija nacionalnog identiteta nije svjestan čin u vanjskopolitičkim potezima, već je više dio širih, dugotrajnih procesa etabliranja nacionalne politike.

Osim pristupa Lene Hansen, mnogi mlađi povjesničari međunarodnih odnosa uveli su niz novih paradigmi u polje proučavanja. Znanstvenici iz raznih dijelova svijeta su 2012. godine objavili svoje studije iz polja međunarodnih odnosa u zborniku *Thinking International Relations Differently*. Sam zbornik temeljen je na ideji da se samo polje međunarodnih odnosa odvoji od narativa formiranih na području Zapadne Europe i Sjeverne Amerike, te da se čitavoj akademskoj disciplini pokuša dati globalna perspektiva (Tickner i Blaney, 2012: 3). To je najčešće postignuto davanjem geografski i kulturalno raznolikih perspektiva na pojmove poput međunarodne zajednice i ljudskih prava, koji su ponegdje suplementirani uvođenjem pojmovnih kategorija koje potječu iz kultura Globalnog juga, poput pojma “ubuntu” iz Nguni filozofije, koji predstavlja duboku povezanost svakog pojedinca s ostatkom zajednice (u užem smislu) ili cjelokupnog čovječanstva (u širem smislu) (Smith, 2012: 311).

Ono što je zajedničko svim navedenim pristupima međunarodnoj politici jeste činjenica da se bave načinom na koji države (ili drugi, nedržavni akteri međunarodne politike) razumijevaju i reagiraju na svijet oko njih (Hansen, 2006: 15).

U ovoj studiji, pristup kakav je Lene Hansen koristila kako bi objasnila ulogu Sjedinjenih Država tijekom sukoba u Bosni i Hercegovini učinio mi se osobito korisnim iz nekoliko razloga. Prvi od njih je činjenica da je, zbog geografske blizine i istog perioda u kojem se diplomatska aktivnost američkih političara odvija, nemoguće promatrati sukob u Hrvatskoj kao proces odvojen od sukoba u Bosni i Hercegovini. To će se naročito istaknuti u činjenici da su reakcije američkih diplomata na neke elemente rata u Hrvatskoj nužno vezane za procese u Bosni: reakcija na operaciju "Oluja" će tako biti povezana s genocidom u Srebrenici i opsadom Bihaća, a sporazum o mirnoj reintegraciji Podunavlja bit će promatran kao prirodni nastavak Daytonskog sporazuma. Hansen, sukladno poststrukturalističkoj paradigmi, promatra međunarodne odnose kao niz diskursa. Diskursi, u poststrukturalističkoj društveno-humanističkoj teoriji, shvaćeni su kao performativne jezične tvorbe koje oblikuju društvene odnose. Poststrukturalisti jezik shvaćaju kao ključno sredstvo kojim se objekti ispunjavaju značenjima i kojima im se pridaju identiteti. Naravno, to ne implicira nepostojanje tih objekata kao entiteta materijalne stvarnosti, već se naglašava kako njihovo postojanje ne može biti odvojeno od simboličke mreže značenja koja isti u diskursima zauzimaju. Na primjer, postojanje skupine ljudi koji se identificiraju kroz pripadnost određenom etnosu ili religiji neodvojivo je od niza značenja koja proizlaze iz različitih percepcija tih navedenih karakteristika ključnih za njihovu identifikaciju. Identificiranje te skupine ljudi u okviru nekog specifičnog diskursa, poput diskursa međunarodne diplomacije, pretvara materijalnu činjenicu postojanja te skupine u političku činjenicu.

U polju povijesti međunarodnih odnosa, objekti kojima se pripisuju značenja i oko kojih se grade diskursi najčešće su države, etniciteti ili šira zemljopisna područja poput "Balkana", "Bliskog istoka" ili "Trećeg svijeta". U pravilu, ti pojmovi nisu objektivne prostorne činjenice, već su nosioci niza značenja, uvjetovanih povijesnim iskustvima. Ti sklopovi značenja se uglavnom prenose kroz znanstvene studije, medijske izvještaje, putopisna i antropološka djela, umjetnička djela i brojne druge kulturne artefakte, najčešće opterećene ideologiziranom slikom "Drugosti". Konstrukcija slike Sebe i Drugog odvija se uspostavljanjem niza pozitivnih i negativnih odnosa između semantičkih znakova. Tako imagem "Balkan", na primjer, može biti konstruiran simboličkim

povezivanjem s atributima “barbarizma”, “nasilja”, “kaosa”, “plemenskog”, “zaostalosti” i “divljaštva”, koji će biti suprotstavljeni kontroliranom, racionalnom, razvijenom, civiliziranom, organiziranom, nacionalnom i zreloom identitetu Europe (Todorova, 2009: 12). Ako u okviru povijesti međunarodnih odnosa definiramo identitet kao mrežu međusobno povezanih i suprotstavljanih znakova, moramo imati na umu tri problema. Kao prvo, ponekad opozicija između Sebe i Drugog nije jasno artikulirana u tekstovima, jer recipijenti poruke već impliciraju vlastite kvalitete koji ih čine različitim od Drugog čiji se identitet konstruira. Drugo, simbolički identiteti u tekstovima nisu uvijek detaljno elaborirani – na primjer, početkom rata u Jugoslaviji mediji i diplomati kreiraju puno elaboriranije definicije “balkanskog” artikulacijama dugotrajnih serija znakova, no kasnije je već pojam postao dovoljno poznat i ukorijenjen i njegova precizna elaboracija nije bila neophodna. Na kraju, bitno je primijetiti i diskontinuitete u narativima o Drugom – poneki dugotrajni identiteti, relativno poznati i dobro etablirani, nestaju iz diskursa da bi bili zamijenjeni novima ili uskrnućem starih (Hansen, 2006: 39–40).

Navedeni ideološki i politički proizvedeni identiteti često su predstavljeni kao objektivne činjenice, elementi političke realnosti na temelju kojih se procjenjuju mogućnosti i ograničenja diplomatskih akcija. Oni su zapravo ključan element razumijevanja svijeta – akteri međunarodne politike promatraju određene događaje kroz prizmu diskursa, koji mogu biti uvjetovani kulturom, obrazovanjem, političkom ideologijom, konkretnim historijskim procesima ili određenim etičkim normama. To specifično razumijevanje determinira strategije vanjske politike i utječe na konkretne poteze državnih vlasti. Pritom, treba uzeti u obzir činjenicu da je vanjska politika određene države istovremeno i uvjetovana nacionalnim identitetom i sredstvo izgradnje istog (Hansen, 2006: 20). To se naročito odnosi na situacije kad se određene zajednice tek konstruiraju i etabliraju kao međunarodni subjekti ili kad se određene države nalaze na određenoj vrsti “raskrsnice” i trebaju preispitati neke aspekte vlastitog identiteta. Kao što ću pokazati u ovom radu, raspad Jugoslavije početkom devedesetih godina prošlog stoljeća bio je jedna od tih situacija. S jedne strane, samostalna Hrvatska i njena novoizabrana vlast su tek stupile na međunarodnu pozornicu i gradile su vlastiti identitet europske zemlje, diferencijacijom i od bivše socijalističke Jugoslavije na temporalnoj razini i od “istočnih” susjeda Srba na kulturnoj i civilizacijskoj razini. Do neke mjere, određen tip identiteta su kroz međunarodne odnose pokušali graditi i predstavnici pobunjenih hr-

vatskih Srba, iako je taj proces izgradnje identiteta bio sporadičan i kaotičan. S druge strane, Sjedinjene Države su se nalazile na raskršnici nakon kraja Hladnog rata. Njihova politika je desetljećima bila vođena autopredodžbom SAD-a kao “lidera slobodnog svijeta” nasuprot istočnom socijalističkom bloku predvođenom Sovjetskim Savezom. U godinama kad je prijetnja koju je Sovjetski Savez predstavljao nestala, Sjedinjene Američke Države su morale nanovo definirati svoje mjesto u globalnom poretku i njihova politika je bila suočena s izborom između djelomičnog izolacionizma i “faktora mira”. Upravo je taj odabir natjerao politologa i povjesničara Fräsera Camerona da okarakterizira postupanje vlade SAD-a u ratovima u bivšoj Jugoslaviji kao akcije “neodlučnog šerifa” (Cameron, 2002: 189).

Analiza diskursa koju ću koristiti u ovom radu počivat će na dvije vrste primarnih izvora. Prva vrsta bit će interni diplomatski dokumenti: izvještaji veleposlanika u Jugoslaviji i Hrvatskoj, kongresnih delegacija koje su posjećivale ratišta i ostalih direktnih aktera pregovora, zatim upute State Departmenta ili predsjednika Sjedinjenih Američkih Država poslana istima te izvještaji vojno-sigurnosnih i obavještajnih tijela poslani Kongresu, Bijeloj kući, Pentagonu ili nekom drugom subjektu izvršne ili zakonodavne moći. Naposlijetku, taj skupini pripadaju i izvještaji osoba koje su bile dio međunarodnih institucija, primarno Ujedinjenih nacija, koje su pisali predstavnici iz Sjedinjenih Američkih Država. Taj tip dokumenata je pragmatične prirode: njime se iskazuju konkretne spoznaje osoba koje imaju uvid u situaciju i koje se smatraju autoritetima za provođenje konkretnih diplomatskih akcija. To su također dokumenti kojima se planira provođenje konkretne vanjske politike i koji dolaze od osoba koje imaju legitimnu političku moć donošenja odluka i formiranja vanjske politike. Pri njihovoj analizi valja imati na umu kako su oni gotovo uvijek reakcija na specifične događaje na terenu, te najčešće ne sadrže veliku razinu elaboracije i artikulacije identiteta. Kontekst u kojem se odvijaju događaji implicitno je poznat kako autorima tako i recipijentima tih izvora, a njihov cilj je prenošenje informacija od ljudi na terenu prema političkim autoritetima i davanje instrukcija o konkretnom postupanju od političkih autoriteta prema provoditeljima vanjske politike. Oni najčešće funkcioniraju u već etabliranom kontekstu šire vanjskopolitičke strategije Sjedinjenih Američkih Država i definirani su setom eksplicitnih i implicitnih pravila i uvjerenja o ciljevima nacionalne vanjske politike. Prema tome, u njima će ideološke identitetske konstrukcije najčešće biti implicirane i

sakrivene unutar naoko objektivnog i neutralnog administrativno-političkog stila. Većina navedenih izvora pronađena je u *online* arhivi Wikileaks, zatim u digitaliziranim arhivima State Departmenta i digitaliziranim knjižnicama administracije Georgea H. Busha i Billa Clintona. Također, treba imati na umu kako se vanjsku politiku ne može gledati u izolaciji od unutarnjepolitičkih procesa koji se događaju u nekoj zemlji. Unutar navedenog razdoblja u SAD-u je na vlasti bila jedna republikanska administracija i jedna demokratska administracija i njihove međusobne ideološke razlike su također rezultirale različitim poimanjima mjesta SAD-a u svijetu i različitim razumijevanjem vanjske politike.

Druga vrsta relevantnih tekstova pripada žanru svjedočanstava. Ona su prisutna u dvije forme: prva je memoarska i autobiografska literatura koju su pisali akteri američke vanjske politike poput Warrena Zimmermanna i Richarda Holbrookea. Drugu formu predstavljaju svjedočanstva dana pred tijelima poput Odbora za vanjsku politiku američkog Senata i Zastupničkog doma, te svjedočanstva u procesima Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Svjedočanstva su važan izvor jer uključuju naknadne osobne refleksije o akterima diplomacije, političkoj situaciji i donesenim odlukama, u svjetlu posljedica koje su djelomični rezultat tih odluka. Ona govore o sličnim događajima i procesima kao službeni dokumenti, no za razliku od njih donose subjektivnu perspektivu aktera, a budući da su nastala nakon događaja koji su predmet proučavanja ovog rada, manje su neposredna, te sadrže više promišljanja situacije i naknadne refleksije o samim diskursima uključenim u donošenje vanjske politike i suoblikovanim njome.

Navedeni tekstovi bit će korišteni kako bi se analizirao odnos američke vanjske politike prema hrvatskim Srbima. No, budući da američka diplomacija smatra hrvatske Srbe građanima nezavisne Hrvatske, dok Slobodana Miloševića, tadašnjeg predsjednika Republike Srbije i SR Jugoslavije, smatra stvarnim političkim inspiratorom pobune krajiških Srba, neće biti analizirani samo dokumenti koji se bave direktnim interakcijama predstavnika američke diplomacije i hrvatskih Srba, već također dokumenti koji se bave interakcijama američkih diplomata i vlasti Hrvatske i SR Jugoslavije. U analizi je najbitnija perspektiva Sjedinjenih Država i način kako se samopredodžba SAD-a kao globalne sile formirala u suodnosu s percepcijama zaraćenih strana u bivšoj Jugoslaviji u širem i Hrvatskoj u užem smislu. Promatrat će se dokumenti koji su nastali u razdoblju od 1989. do 1996. godine ili se referiraju na njega i

bit će fokusirani na tri događaja: raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije između 1989. i 1992., zatim akcije “Bljesak” i “Oluja” i zločini nad hrvatskim Srbima nakon njih, te na kraju mirna reintegracija Podunavlja i Erdutski sporazum, potpisan u novembru 1995. godine. Naročito naglasak bit će na tri vrste diskursa prisutnih u izvorima. Prva vrsta diskursa je već spomenuti diskurs “balkanizma”. Proces konstrukcije Balkana kao europskog Drugog koji je koncipiran kao dio Europe “zaostao” u vremenu, primitivan, nerazvijen i upravljan strastima, nasuprot europskom racionalizmu (Todorova, 2009: 18).

Koncept strasti bio je ključan kako za rana prosvjetiteljska i romantičarska poimanja Balkana u zapadnoj literaturi, poput onog prisutnog kod Fortisa i Lorda Byrona, tako i za kasniji diskurs o Balkanu kao divljem i nasilnom mjestu obilježenom etničkim mržnjama, kakav se u zapadnom tisku formirao nakon Balkanskih ratova (Hansen, 2006: 94). Također, budući da je Balkan dio Europe obilježen kao njezina “tamna strana”, prisutna je percepcija Balkana kao “bačve baruta”, prostora obilježenog trajnom nestabilnošću koja se može prenijeti na ostatak Europe. Bitan element balkanističkog diskursa je činjenica da je on dugo bio potisnut u tekstovima o Jugoslaviji i vanjskoj politici prema SFRJ. Premda je imao dugu povijest, možemo reći kako je on ponovno “uskrsnut” kako bi poslužio kao eksplanatorni okvir kroz koji će si vanjsko-politički akteri predstavljati sukob u bivšoj Jugoslaviji i kojim će često biti legitimirani vlastiti neuspjesi u postizanju mira i sprečavanju ratnih zločina. Povratak diskursa o Balkanu u politiku međunarodnih odnosa najbolje ocrtava ponovno objavljivanje izvještaja međunarodne komisije Carnegie Endowmenta o uzrocima Balkanskih ratova, prvi put objavljenog 1913. godine za vrijeme Drugog balkanskog rata. Novo izdanje tog izvještaja koje je svjetlost dana ugledalo 1993. godine, bilo je naslovljeno *The Other Balkan Wars*, a objavljeno je s predgovorom Georgea Kennana, veleposlanika SAD-a u Jugoslaviji između 1961. i 1963. (Todorova, 2009: 4). Drugi bitan diskurs je upravo diskurs mira, često prezentiran kroz percepciju SAD-a kao faktora globalnog mira i stabilnosti. Diskurs mira je naročito bitan u konceptu *Pax Americana*, koji je nastao nakon Drugog svjetskog rata kad su Sjedinjene Države na sebe preuzele ulogu agenta koji će osigurati mir u Europi. *Pax Americana* je s vremenom postao jedan od ključnih elemenata američkog nacionalnog mita u drugoj polovini 20. stoljeća, a nakon kraja Hladnog rata dobio je legitimitet kao pobjednički pristup koji je uspio pobijediti sigurnosnu prijetnju sovjetskog socijalizma. Izbijanje novog rata u Europi 1991. godine stavilo je na kušnju upravo taj element

američke ideologije i rezultirao činjenicom da je postizanje mira i stabilnosti jedan od najeksplicitnije artikuliranih diskursa u proučavanim tekstovima. Treći diskurs je diskurs ljudskih prava, povezan uz autopredodžbu Sjedinjenih Država kao države zadužene za čuvanje duge tradicije političkog liberalizma. Zaštita prava pojedinca od strukturalnog nasilja države upisana je u temeljne dokumente američkog političkog sustava, poput Deklaracije neovisnosti i Ustava SAD-a, a međunarodnu važnost je dobila u Povelji Ujedinjenih naroda. Zaraćene strane u bivšoj Jugoslaviji bit će upravo promatrane kroz njihovu spremnost da se obavežu na poštovanje ljudskih prava, a diplomati Sjedinjenih Država nastupat će kao osobe zadužene da osiguraju poštovanje ljudskih prava i kazne one koji ih krše. U trenutku raspada Jugoslavije diskurs balkanizma se ponovno pojavljuje kao jedan od ključnih diskursa, dok su diskurs *Pax Americana* i diskurs ljudskih prava dobro etablirani elementi autopercepcije SAD-a. Zbog toga će rana faza raspada Jugoslavije biti period krize i diskontinuiteta u američkoj vanjskoj politici. Predanost Sjedinjenih Država politikama koje su postale dijelom njihovog nacionalnog identiteta bit će stavljena na test i bit će potrebno iznjedrati nove strategije diplomacije u zemljama bivše Jugoslavije.

/ “Okružen sam patuljcima”: američka diplomacija i raspad SFRJ od 1989. do 1992.

Američke obavještajne službe predviđale su mogućnost etničkih tenzija i sukoba u Jugoslaviji još i prije smrti Josipa Broza Tita 1980. godine. Na primjer, izvještaj iz 1961. već ističe kako je moguće da politički sustav Jugoslavije neće nadživjeti smrt Tita (Miles i Treverton, 2016: 7). Nakon Titove smrti, CIA-ini izvještaji počinju sve češće govoriti o etničkim napetostima u Jugoslaviji. Izvješće CIA-e od 26. januara 1983. godine naslovljeno “Yugoslavia: An approaching crisis”, koje se uglavnom fokusira na posljedice ekonomske krize za Jugoslaviju, tako spominje etničke sukobe na Kosovu kao potencijalan izvor nestabilnosti u Jugoslaviji, ali također govori o mogućem etničkom sukobu između Hrvata i Srba izrazivši kako rivalstvo Hrvata i Srba još nije na razini na kojoj je bilo 1970-ih, ali bi neslaganje između tih dviju, u Jugoslaviji najvećih, etničkih grupa moglo ponovno izbiti (CIA, 1983: 11). Također, strah Srba u Jugoslaviji od hrvatskog nacionalizma je spomenut kao potencijalni faktor koji bi mogao destabilizirati zemlju (*Ibid.*: 17). Redoviti izvještaji sektora

povezanih s nacionalnom sigurnošću tijekom čitavog Hladnog rata upućivali su na izuzetnu stratešku važnost stabilne i mirne Jugoslavije kao neutralnog čimbenika unutar Europe koji zaprečuje Sovjetskom Savezu, glavnom rivalu Sjedinjenih Američkih Država, pristup Mediteranu. Prednost strateškog položaja Jugoslavije prepoznao je i Warren Zimmermann, veleposlanik SAD-a u Jugoslaviji između 1989. i 1993., koji je američki interes u opstanku te zemlje argumentirao na isti način – geopolitičkom logikom ograničavanja pristupa Jadranu i Mediteranu Sovjetima (Zimmermann, 1997: 7). Ta važnost je uvjetovala SAD da pomaže opstanak stabilne Jugoslavije, usprkos činjenici da se radilo o komunističkoj zemlji i iako je angažman Jugoslavije u pomoći antikolonijalnim pokretima na Globalnom jugu opisan kao “ponekad problematičan” (CIA, 1983: 7).

Navedeni rani izvještaji pisani su u diskursu mira i stabilnosti, te su izvršnoj vlasti preporučali nastavak financijske pomoći Jugoslaviji kako bi se osigurala stabilnost i opstanak zajedničke države. Uz to, upućivali su na to kako će u Jugoslaviji biti teško održati stabilnost jer su narodi koji čine jugoslavensku zajednicu “svadljivi” (*quarrelsome*) (*Ibid.*) usprkos činjenici da jugoslavenski narodi povijesno nisu bili skloniji etničkim sukobima od ostalih europskih naroda. Gledanje na područje jugoistočne Europe kao na područje inherentno sklono sukobima nagovještava kasnije interpretacije jugoslavenskog prostora u kodu “balkanizma”. Pripisivanje atributa inherentne konfliktnosti Balkanu jedno je od općih mjesta balkanističkog diskursa. Naravno, izvještaj govori malo o velikoj koheziji među etničkim skupinama, koja se između ostalog odražavala i u velikom broju miješanih brakova, koju su primijetili kasniji veleposlanici u Jugoslaviji (Zimmermann, 1997: 209). Kasnije izvješće CIA-e iz oktobra 1990. godine točno predviđa da će “Jugoslavija prestati funkcionirati kao federalna država za godinu dana, a vjerojatno se raspasti za dvije” (CIA, 1990: 1). Izvješće, na kojem je stajala oznaka tajnosti, govori o “centrifugalnim silama” koje razaraju Jugoslaviju, državu koju nakon smrti Josipa Broza Tita na okupu drži “institucionalna inercija” (*Ibid.*: 2). Navedene “centrifugalne sile” su nacionalizam, ekonomske aspiracije i “nadiranje vjerske i kulturne identifikacije na bazi etniciteta” (*Ibid.*). Izvješće počinje na prilično nekarakterističan način: citatom P. G. Wodehouseovog komičnog romana *The Intimtable Jeeves* iz 1928., u kojem Jeeves ističe kako je “sve mirno osim male napetosti na Balkanu” (CIA, 1990: 1). Taj humoristični detalj na početku jednog od CIA-
inih inače suhoparnih izvješća artikulira dvije poruke. Prva poruka citata je

kako sukobi na Balkanu “nisu ništa novo”, radi se o staroj vijesti koja nikog više ne uzbuđuje, koja ne signalizira potrebu za akcijom i koja spada u domenu svojevrzne vanjskopolitičke svakodnevice. Na drugom mjestu, citiranje teksta iz 1928. godine u trenutku pisanja izvješća odaje da se probleme na Balkanu smatra “stalnim vraćanjem istog”, prošlošću koja se ponavlja, a čije je ponavljanje determinirano samim geografskim prostorom i narodima koji su, kako ranije izvješće ističe, inherentno svadljivi.

Administracija Georgea H. W. Busha, koja je preuzela vlast 20. januara 1989. godine, činila se osobito kvalificirana za taj zadatak, budući da je značajan dio Bushovog političkog tima imao prethodna iskustva s područjem. Zamjenik državnog tajnika, Lawrence Eagleburger, bio je ambasador u Jugoslaviji između 1977. i 1981. godine. Nakon karijere ambasadora, nastavio je raditi u odboru Jugoslavenske banke i kao prodajni predstavnik automobila Yugo u Sjedinjenim Državama. Na obje te pozicije lobirao je za odobravanje pozamašnih zajmova Jugoslaviji (Anderson i Van Atta, 1989). Upravo zbog toga, Eagleburger se na početku karijere držao podalje od diplomatskih poslova vezanih uz Jugoslaviju kako bi odagnao potencijalne optužbe vezane uz sukob interesa. Osim Eagleburgera, iskustvo s radom u Jugoslaviji imao je i savjetnik za nacionalnu sigurnost Brent Scowcroft, koji je od 1959. do 1961. bio pomoćnik vojnog atašea u Jugoslaviji, dok je njegov savjetnik za Europu, David Gompert, također pokazivao interes za situaciju u Jugoslaviji (Zimmerman, 1997: 64). Upravo će navedeni stručnjaci ukazivati kako je odgovor Bushove administracije na krizu u Jugoslaviji bio ispunjen pasivnošću i nerazumijevanjem problematike. David Gompert je nakon raspleta rata u Jugoslaviji objavio esej – kojeg će Richard Holbrooke nazvati “hrabrim u svojoj iskrenosti” – nazvan “Sjedinjene Države i ratovi u Jugoslaviji”. U svom eseju, Gompert ističe da nedostatak adekvatne reakcije SAD-a nije bio posljedica neznanja ili neupućenosti u situaciju u Jugoslaviji, već posljedica duboko ukorijenjenog mišljenja kako “ništa ne može spriječiti Jugoslavene da se međusobno poubijaju i razore svoju zemlju” (Gompert, 1996: 123).

Ponešto suprotnog mišljenja je upravo Brent Scowcroft, koji je 1995. izjavio kako su upravo on i Eagleburger bili izrazito zabrinuti zbog situacije u Jugoslaviji, no državni tajnik James Baker je uporno odgovarao kako “mi nemamo konja u toj trci” dok ga je predsjednik Bush gotovo svaki tjedan pitao: “Recite mi ponovno o čemu se tu zapravo radi” (Holbrooke, 1999: 27). Ipak, iz diplomatskih poruka koje su cirkulirale iz veleposlanstva SAD-a u Beogradu

i američkog konzulata u Zagrebu 1990. godine iščitava se kako je upozorenja bilo napretek, no fokus američke vanjske politike bio je negdje drugdje, a dojam je bio da se ništa ne može učiniti kako bi se spriječio etnički sukob. O tome kako je sigurnosna situacija u Jugoslaviji između 1989. i 1991. godine bila smatrana nebitnom govori i popis tema na sastancima Vijeća za nacionalnu sigurnost održanim u tim godinama. Najviše sastanaka bilo je posvećeno Panami, Perzijskom zaljevu i Bliskom istoku, uz povremene sastanke posvećene državama bivšeg SSSR-a, a niti jedan nije bio posvećen Jugoslaviji (Bush Library, 1991). Budući da se Hladni rat smatrao završenim, vanjska politika SAD-a okrenula se prema drugim temama, jedna od kojih je bilo pitanje poštovanja ljudskih prava. Diskurs političkog realizma tako je zamijenjen liberalnim diskursom zaštite slobode pojedinca i demokracije, kao što je, uostalom, istakla i Condoleezza Rice, tada na poziciji direktorice za sovjetska i istočnoeuropska pitanja u Vijeću nacionalne sigurnosti. Rice je u svom izvještaju navela kako je prije mjera umjerenosti pojedinog režima bila njegova politička udaljenost od Moskve, no sad, nakon kraja Hladnog rata, mora biti mjerena spremnošću vlada da poštuju ljudska prava i prigrlje političke i ekonomske reforme (Schmitz, 2011: 96–97).

Iste naglaske imali su senatori i svjedoci koji su u februaru 1991. govorili o problemima u Jugoslaviji na sastanku Odbora za vanjske poslove američkog Senata kojim je predsjedavao Joe Biden. Izvješće sa saslušanja osvrnulo se i na situaciju u Hrvatskoj te donijelo svjedočanstva hrvatskih Srba, između ostalog i pisano svjedočanstvo Jovana Raškovića, tadašnjeg predsjednika Srpske demokratske stranke (SDS). Iako je naglasak većine eksperata i svjedoka na tom odboru bio na situaciji na Kosovu i zaštiti ljudskih prava, nekoliko je pozvanih svjedoka govorilo o ugrožavanju prava Srba u Hrvatskoj. Neki od tih iskaza bili su definitivno začinjani propagandom beogradskih medija, poput iskaza Srbina koji je živio u SAD-u jedno kratko vrijeme prije povratka u Hrvatsku i koji je naveo kako je “dr. Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske, formirao ‘Specijalističke policijske postrojbe’ trenirane u Wiesbadenu u Njemačkoj čija se osnovna obuka sastoji od hladnokrvnog ubijanja i sakaćenja ljudi” (CFA, 1991: 54). No neka od svjedočanstava su prenosila i istinite podatke poput sve češćeg otpuštanja Srba u državnim službama nakon dolaska HDZ-a na vlast, “pročišćavanja jezika”, “rehabilitacije Nezavisne Države Hrvatske” i preimenovanja ulica koje su imale imena po sudionicima Narodnooslobodilačke borbe (*Ibid.*: 60). Jovan Rašković je u poslanoj izjavi, uključenoj u dokumente o saslušanju, izjavio kako “Srbi u Hrvatskoj strahuju za svoje živote, a s druge strane, priželjkuju

osnovna ljudska prava poput škola na srpskom jeziku, svojih televizije i novina” (*Ibid.*: 144). Rašković također navodi slučajeve otpuštanja Srba s radnih mjesta i sprečavanja polaganja vijenaca žrtvama fašističkog režima NDH, a sve vrijeme uspoređuje situaciju hrvatskih Srba sa situacijom kosovskih Albanaca, za koje tvrdi da imaju ona prava uskraćena Srbima u Hrvatskoj, čime pokazuje da je svjestan kako je situacija na Kosovu u fokusu američke politike (*Ibid.*). Također, Rašković garantira da hrvatski Srbi (za razliku od kosovskih Albanaca i hrvatskih vlasti) ne žele destabilizirati Jugoslaviju, čime zapravo usvaja diskurse ljudskih prava i mira i stabilnosti koje tada koristi američka politika.

Informacije o hrvatskom pogledu na situaciju kongresmeni su dobili uglavnom od američkih političara hrvatskog porijekla poput bivšeg guvernera Minnesote Rudolpha Perpicha¹, a od hrvatskih političara izjavu je poslao predsjednik Hrvatske stranke prava Dobroslav Paraga. Paraga je u svom pismu usporedio položaj Hrvatske s položajem okupiranog Kuvajta i Južnog Vijetnama i tvrdio da su Hrvatska i ostale države Jugoslavije okupirane od strane Srba te se založio za pomoć SAD-a oko “okupljanja koalicije za mirno razilaženje jugoslavenskih država nalik međunarodnoj koaliciji za oslobađanje Kuvajta” (*Ibid.*: 159). Paraga je svoje argumente za odcjepljenje Hrvatske i ostalih republika našao u balkanističkom diskursu prostora Jugoslavije kao granice između “Istoka na jednoj i Zapada na drugoj strani, katolicizma i protestantizma s jedne i islama i pravoslavlja s druge strane” (*Ibid.*: 160). Te navedene kulturalne podjele Paraga predstavlja kao “čvršće od Berlinskog zida” i iznosi da one predstavljaju “sudar Zapada i Azije” (*Ibid.*). Također, prilozi podastrijeti članovima odbora uključivali su izvještaje organizacija za ljudska prava, novinske izvještaje i esej o važnosti ponovne interpretacije putopisa Rebecce West *Crno janje i sivi sokol*, objavljenog za vrijeme Drugog svjetskog rata, kojeg Todorova smatra jednim od utemeljiteljskih tekstova diskursa “balkanizma u 20. stoljeću” (Todorova, 2009: 109—110). Odbor za vanjske poslove je prema tome analizirao niz dokumenata i svjedočanstava pisanih iz različitih perspektiva, no ipak najviše se bavio problemom Kosova, a dilema koja se nametnula svodila se na izbor između financijske pomoći i podrške tadašnjem saveznom

1 Tuđman je Rudyja Perpicha upoznao za vrijeme posjeta SAD-u 1990. Impresioniran Perpichevim postignućima na čelu Minnesote, htio je da preuzme dužnost predsjednika vlade ili ministra vanjskih poslova. No u startu se tome ispriječilo protivljenje Amerikanaca koji takvo nešto nisu htjeli dopustiti američkom državljaninu. O tome je govorio akademik Davor Rudolf, jedan od najbližih Tuđmanovih suradnika (Živković, 2019).

premijeru Anti Markoviću i izolacije Jugoslavije zbog nemoći savezne vlade da spriječi kršenje ljudskih prava na Kosovu. Osim toga, američki senatori su se informirali o stanju u Hrvatskoj i rastućim tenzijama između Hrvata i Srba, no informacije koje su dobivali bile su oprečne i nejasne, te se iz reakcija Joea Bidena i ostalih senatora jasno vidi da im nije bila sasvim jasna situacija u kojoj vlade republika krše ljudska prava dok je savezna vlada nemoćna spriječiti navedeno kršenje. Također, bili su podvojeni oko činjenice da, uz Miloševićevu “boljševičku” vlast u Srbiji, ljudska prava krši i “demokratska” vlada Hrvatske. Oprečne informacije i načini na koje se promatralo Jugoslaviju rezultirali su nedostatkom jasnih strategija i politika na svakoj razini vlasti i, iako je deklarirano mišljenje administracije bilo da Jugoslaviju treba sačuvati, predsjednik Bush nije pokazivao preveliku spremnost lobirati kod zastupnika u Kongresu za omogućavanje dodatnih pozajmica saveznoj vladi (Bush Library, 1991).

Pomoćnik državnog tajnika Lawrence Eagleburger se u februaru 1990. sastao s većinom predstavnika političke oporbe u Jugoslaviji, zajedno s veleposlanikom SAD-a u Jugoslaviji Warrenom Zimmermannom. Između ostalog, Eagleburger se sastao i s Vladimirom Šeksom, koji je predstavljao HDZ. Na sastanku, Šeks je, na iznenađenje i šok Warrena Zimmermanna, podržao logiku stvaranja etnički čistih država na Balkanu i mijenjanja granica nasilnim putem rekavši kako je “njegova stranka spremna priznati republičke granice, ali ako se granice budu mijenjale, Hrvati ne bi trebali ostati izvan zone utjecaja Hrvatske”, tako najavivši mogućnost hrvatskog širenja na Bosnu i Hercegovinu. Na Eagleburgerovo pitanje je li spreman iste uvjete ponuditi Srbima u Hrvatskoj, Šeks je kratko odgovorio: ‘Ne’” (Zimmermann, 1997: 61). Jedini Eagleburgerov zaključak sa sastanka je bio kako bi “ljudska prava, sloboda i tržišna ekonomija bili najbolje zastupani u ujedinjenoj Jugoslaviji, no da, ako dođe do raspada, Sjedinjene Države ne bi imale drugog izbora nego prihvatiti takvu situaciju” (*Ibid.*). Upravo Eagleburgerov nedvosmisleni odgovor predstavnicima oporbe najbolje ocrtava novu politiku SAD-a prema Jugoslaviji: raspad se ne može spriječiti, iako postoji svijest da bi isti bio lošija opcija i da bi vjerojatno završio etničkim sukobima. Čini se da je Eagleburger također usvojio stav kojim odišu CIA-ini izvještaji, prema kojem su i raspad Jugoslavije i etnički sukobi neizbježni. Jugoslavija je, ukratko, bila pitanje kojim se ne treba baviti, jer se ništa ne može učiniti, za razliku od situacije u Kuvajtu ili angažmana oko istočnoeuropskih zemalja nedavno oslobođenih sovjetskog utjecaja.

Državni tajnik James Baker III posjetio je Beograd 22. juna 1991. i sastao se s predsjednicima jugoslavenskih republika i premijerom Jugoslavije Antom Markovićem. Baker u svojim memoarima opisuje tešku atmosferu prilikom posjeta, pritom opisujući Palaču Federacije kao “čudovišnu, staljinističku zgradu” u kojoj “svaka republika ima vlastitu, tmurnu halu za sastanke ukrašenu umjetninama u vlastitoj etničkoj tradiciji” (Baker, 1995: 479). Bakerovi opisi Palače Federacije kao da izražavaju glavne elemente američkog balkanističkog diskursa o Jugoslaviji: mjesto vrhovne vlasti je “staljinističko” i naglašava percepciju Jugoslavije kao nedemokratskog, despotskog Drugog, a različit, etnički obilježen dekor hala za sastanke kao da evocira realnost etničkih podjela. Prilikom sastanaka s predsjednicima jugoslavenskih republika, Baker je istaknuo četiri glavna pitanja na kojima SAD inzistira. Prvo je naglasio kako se SAD protivi unilateralnim postupcima republika i nasilnim odgovorima na krizu. Zatim je izrazio zabrinutost za stanje ljudskih prava etničkih manjina i istakao kako je “jugoslavenska zajednica obnovljena na demokratskim principima” jedina garancija očuvanja ljudskih prava, dok bi svaki pokušaj raspada Jugoslavije po etničkim linijama odveo u krvoproliće i kršenje prava nacionalnih manjina. Osim toga, Baker je osudio blokiranje rotacije predsjednika predsjedništva od strane Srbije, te istaknuo kako međunarodna zajednica neće pružati ekonomsku pomoć onima koji nastoje razoriti zemlju (Baker, 1995: 480). Tijekom razgovora, čini se da su Alija Izetbegović i Kiro Gligorov shvaćali situaciju ozbiljno, dok su Tuđman, Milošević i Kučan poricali svaku krivicu vlastitih republika za problem Jugoslavije. Marković je pak upozorio Bakera kako je jednostavan razlaz naroda koji su sedamdeset i pet godina dijelili istu sudbinu nemoguć (Baker, 1995: 482—483). Njegove impresije na kraju sastanka bile su pesimistične, te je rekao da predsjednici saveznih republika nisu svjesni opasnosti i da “mjesečare u ponor” (Baker, 1995: 483).

Diplomatsko osoblje na terenu imalo je drugačiju viziju situacije u Jugoslaviji, shvaćenu šire od problema kršenja ljudskih prava na Kosovu. Veleposlanik Warren Zimmermann i generalni konzul u Hrvatskoj Mike Einik su od početka pokazivali shvaćanje da je situacija u Jugoslaviji bila daleko kompleksnija od etničkog sukoba “svadljivih” nacija. U telegramu upućenom State Departmentu u septembru 1990. godine, Warren Zimmermann prvi put ističe zabrinutost zbog mogućeg nasilnog raspada Jugoslavije. Sam telegram, koji krivi Slobodana Miloševića i njegovo učinkovito sabotiranje saveznih institucija za trenutnu krizu, spominje i početke napetosti u Hrvatskoj, u kojoj su

u to vrijeme već započele prve pobune krajiških Srba protiv nove HDZ-ove vlasti. Zimmermann tako spominje da je Tuđman bio žrtva “neuspješnog atentata” referirajući na incident u Benkovcu u aprilu 1991. te kako je jedan srpski politički aktivist izboden, što se odnosi na napad na člana SDS-a Miroslava Mlinara u maju 1991., također u Benkovcu. Novinski izvještaji nakon oba ta slučaja pokazuju da su oni, ako ne inscenirani, onda barem medijski prezentirani na način na predstave nemogućnost suživota Hrvata i Srba i potpire netrpeljivosti u etnički mješovitom zadarskom zaleđu. Ipak, Zimmermann ne upada u zamku promatranja tih događaja kao dokaza nekakve iskonske etničke mržnje između Srba i Hrvata, već ih gleda u kontekstu rastućeg sukoba u cijeloj Jugoslaviji, što dovodi u implicitnu vezu sa slabljenjem saveznih institucija i podjelama između političkih elita pojedinih republika, naglasivši ipak da je razina nasilja u Jugoslaviji, ako se izuzme Kosovo, još uvijek prilično niska (DoS, 1990: F-2013-18415).

U svom kasnijem izvještaju, naslovljenom “Josephine Baker je bila u pravu po pitanju Jugoslavije”, Zimmermann je daleko pesimističniji, frustriran postupcima kako srpske tako i hrvatske vlasti i razočaran razvojem situacije u Jugoslaviji, koja je sve više klizala u smjeru rata. Izvještaj nastaje u maju 1991. kad su etnički sukobi između Hrvata i Srba već uvelike eskalirali: dogodio se okršaj na Plitvicama i sukob u Borovu Selu, nakon kojeg su u nizu gradova počeli napadi na Srbe, razbijanje i pljačkanje dućana i obrta u njihovom vlasništvu i miniranje kuća. Zimmermann se u izvješću koncentrira na destruktivno djelovanje Slobodana Miloševića, primarno na blokiranje rotacije predsjednika Predsjedništva Jugoslavije, koje je trebao preuzeti Stjepan Mesić. Mesića Zimmermann predstavlja kao umjerenog političara, kritiziranog unutar vlastite stranke zbog pomirljivosti prema hrvatskim Srbima (DoS, 1991: F-2009-07813). S druge strane, Miloševića i Tuđmana smatra “nacionalističkim ekstremistima”, a ostale političare (s izuzetkom Markovića i nekoliko “svijetlih točaka”) smatra lakejima i oportunistima. Zimmermann zaključuje svoj izvještaj citirajući plesačicu i pjevačicu Josephine Baker: “Sumnjam da je Josephine Baker mislila na Jugoslaviju – iako je trebala – kad je rekla one besmrtno riječi: ‘Do grla sam u patuljcima’ (*I am up to my ass in dwarfs*)” (*Ibid.*). Zimmermann preporuča podršku Markovićevoj vladi, zaobilazeći Nickles-Bentley amandmana iz novembra 1990. koji je propisao uskraćivanje financijske pomoći Jugoslaviji zbog situacije na Kosovu i podršku za plan “asimetrične federacije” kojeg su predlagali političari Makedonije i Bosne i Her-

cegovine (*Ibid.*). Nakon tog izvještaja, Zimmermann će, prije nego što će, zbog raspada Jugoslavije i prekida diplomatskih odnosa s režimom u Beogradu, biti povučen s mjesta veleposlanika, napisati još jedan poduži izvještaj naslovljen “Tko je ubio Jugoslaviju” (*Who killed Yugoslavia*; izvještaj kao intertekst koristi englesku dječju pjesmicu *Who Killed Cock Robin*, u kojoj se opisuje ubojstvo i sprovod crvendača kroz glasove raznih ptica pjevice, a Zimmermann ga je poslao nakon američkog priznanja Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine). Morbidni stihovi pjesmice služe kao naslovi poglavlja koja opisuju događaje koji su doveli do raspada Jugoslavije i adresira glavne krivce na domaćoj i međunarodnoj sceni: ubojice, svjedoke ubojstva, grobare i one koji žaluju za Jugoslavijom. Kao glavnog ubojicu Jugoslavije Zimmermann identificira nacionalizam. Zimmermann smatra kako nacionalizam na području Jugoslavije ima dugu povijest, a početak njegova uspona stavlja u 1987. – godinu Miloševićevog posjeta Srbima s Kosova (DoS, 1992: F-2009-07813).

Dok Zimmermann smatra Miloševića glavnim inicijatorom nacionalizma, ništa bolje kod njega ne prolazi ni tadašnji predsjednik Hrvatske Tuđman. Tuđmanova pobjeda je na vlast u Hrvatskoj dovela “uskogrudni, kriptorasistički režim, neprijateljski prema Srbiji i prema Jugoslaviji, koju pogrešno vidi kao državu koju kontrolira Srbija”. Upravo je “drevno neprijateljstvo” Hrvata i Srba uništilo posljednju šansu za mirnu transformaciju jugoslavenskog socijalizma po modelu Čehoslovačke ili Mađarske. Indikativno je da kao najbolju ilustraciju srpsko-hrvatskog neprijateljstva Zimmermann navodi rečenicu atribuiranu Vladimiru Šeksu, tada javnom tužiocu Hrvatske, upitanom za sudbinu multietničkih predjela Jugoslavije: “Ako pobijedimo, tamo neće više biti Srba, ako oni pobjede, tamo više neće biti Hrvata”. Prema Zimmermannu, međunarodna zajednica, uključujući SAD, učinila je sve što je bilo u njezinoj moći da spriječi raspad Jugoslavije, ali osim slabog Ante Markovića nisu vidjeli srednji put između “Miloševićevog unitarizma koji vodi u diktaturu i Tuđmanovog separatizma koji vodi u rat”, te da su zagovarali opstanak Jugoslavije, ali nisu htjeli nametati jedinstvo pod cijenu nasilja (*Ibid.*).

“Tko je ubio Jugoslaviju” bio je posljednji Zimmermannov izvještaj o situaciji u Jugoslaviji. Dokumenti nastali za vrijeme Bushove administracije pokazuju kako su i američka vlada i njezini predstavnici na terenu imali jasnu viziju problema u kojima se Jugoslavija našla, te da su bili na vrijeme upozoreni na napetosti između nove Tuđmanove vlasti i hrvatskih Srba, kao i na činjenicu da su i hrvatski i srpski državni vrh bili spremni posegnuti za nasiljem kako bi

od multietničkih i multikulturalnih predjela učinili dijelove etnički čistih država. No konkretni potezi su i dalje bili usmjereni prema nemoćnoj i nefunkcionalnoj saveznoj vladi, a diskursi kojima se gradila diplomacija bili su obilježeni percepcijom neumitnosti nasilnog raspada i nekonzistentnim pogledima na situaciju. Jugoslavija je, zbog kraja Hladnog rata i završetka blokovske podjele svijeta, za američku vanjsku politiku prestala biti geopolitički važna i fokus je bio na osiguravanju poštovanja ljudskih prava, iako nisu postojali mehanizmi koji bi osiguravali provođenje uvjeta koje su postavili i vlada i predstavnička tijela Sjedinjenih Američkih Država. Uza sve to, Sjedinjene Države su uzimale u obzir stav Europske zajednice kako je kriza u Jugoslaviji europska stvar, te da je Europskoj zajednici u interesu razriješiti tu krizu bez američkog uplitanja. Riječima Jacquesa Poosa, luksemburškog ministra vanjskih poslova i tajnika Europske zajednice za vanjske poslove, kriza u Jugoslaviji bila je “trenutak Europe, a ne trenutak Amerikanaca. Ako postoji problem kojeg europske zemlje mogu riješiti samostalno, to je problem Jugoslavije” (Glaudić, 2011: 1).

Pogled Amerikanaca na Jugoslaviju i balkanski prostor bio je prožet proturječnostima: s jedne strane, nacionalizam i etnički sukobi bili su jasno percipirani kao promišljene politike srpskih i hrvatskih državnih elita, ali paralelno s tim postojala je duboko ukorijenjena balkanistička percepcija Jugoslavije kao dijela “nemirnog Balkana”, njezinih naroda kao “svadljivih”, a neprijateljstava kao “drevnih”. Tek nakon 1992. i eskalacije sukoba u Bosni i Hercegovini, Sjedinjene će se Države aktivnije angažirati oko mirovnih inicijativa, i očuvanje mira i ljudskih prava srpske nacionalne manjine postat će bitan dio građenja bilateralnih odnosa između Sjedinjenih Država i Tuđmanove vlasti.

“Priča o dvije općine” – američki pogled na međuetničke sukobe u Hrvatskoj između 1992. i 1995.

Nakon što su SAD priznale Hrvatsku, odnosi između američke diplomacije i Srba u Hrvatskoj odvijaju se primarno preko američkih diplomatskih predstavništava u Zagrebu. Prije imenovanja Petera Galbraitha veleposlanikom, u Zagrebu je djelovao američki generalni konzulat kojeg je vodio Mike Einik. Einik je prijašnje diplomatsko iskustvo stekao na važnoj poziciji šefa sekcije za energetiku pri veleposlanstvu u Moskvi. Mike Einik je bio svjedokom

Tuđmanovog sastanka s veleposlanikom Zimmermannom 16. januara 1992. na kojem je Tuđman zagovarao podjelu Bosne i Hercegovine između Hrvatske i Srbije. Einik je Tuđmanove argumente na tom sastanku jednostavno opisao kao “rasističke”. Tuđman je na sastanku govorio kako Muslimani žele uspostaviti fundamentalističku islamsku državu, te na teritorij Bosne naseliti 500 000 Turaka koji će “preplaviti regiju, i sa njihovom dobro poznatom muslimanskom stopom rađanja stvoriti trajnu demografsku prijetnju Europi” te kako Zapad treba “realističnu politiku” kako bi spriječio povezivanje Bosne i Hercegovine sa Libijom preko Sandžaka, Kosova i Turske (DoS: 1992). Također je na sastanku istakao kako je postigao dogovor o podjeli Bosne s Miloševićem i srpskim predstavnikom u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine, Nikolom Koljevićem. Einik je bio zaprepašten činjenicom kako Tuđman s istom lakoćom, čini se, ne može postići dogovore s hrvatskim Srbima, dok mirno pregovara o teritorijalnom širenju nauštrb druge zemlje s osobom odgovornom za agresiju na vlastitu zemlju (DoS: 1992). Nakon priznanja Hrvatske od strane SAD-a u aprilu 1992. godine, Bushova administracija nije poslala veleposlanika u Hrvatsku. Radilo se o godini predsjedničkih i kongresnih izbora i opća percepcija je bila da se administracija na odlasku neće intenzivnije angažirati oko sukoba u Jugoslaviji. U svojstvu generalnog konzula u Hrvatskoj Einik se u junu 1992. sastaje sa Srbima u općinama Vrbovsko i Ogulin, što predstavlja jedan od prvih sastanaka američkih diplomata sa Srbima u Hrvatskoj. U povjerljivom izvještaju naslovljenom “Srbi i Hrvati u Gorskom kotaru: priča o dvije općine”, Einik daje vlastito viđenje uzroka etničkih sukoba. Einik je posjetio Gorski kotar 3. juna 1992., pet mjeseci nakon prekida vatre i ni mjesec dana nakon što je Hrvatska postala članicom UN-a, kako bi istražio glasine o diskriminaciji Srba u navedenim općinama. Tada se sastao s predstavnicima lokalnih vlasti, policije i srpske populacije. Upustili su se u dijalog o međuetničkim napetostima. Istakao je Vrbovsko kao pozitivan primjer suživota Hrvata i Srba u ratnim vremenima, općinu u kojoj “usprkos napetostima nije bilo većih konflikata” (Wikileaks, 92ZAGREB954, 1992). Izostanak značajnih sukoba između Srba i Hrvata u Vrbovskom Einik pripisuje ostanku Srba u općini, njihovom odbijanju da postave barikade, udaljenošću općine od fronta, kao i činjenici da u gradskoj vlasti nisu predstavnici HDZ-a. Od incidenata, Einik navodi “ponašanje ekstremista s obje strane”, provokacije “alkoholiziranih hrvatskih vojnika u selima sa srpskim stanovništvom” i otpuštanja Srba na željeznici, za što su lokalni srpski predstavnici krivili politiku Zagreba, a ne lokalne vlasti. Od prekida vatre, incidenti

su se prorijedili i situacija je, što se tiče etničkih odnosa u Vrbovskom, krenula nabolje (*Ibid.*). S druge strane, situacija koju je Einik zatekao u Ogulinu bila je daleko lošija: većina Srba u policiji je dobila otkaze, događala su se miniranja srpskih kuća, velik broj Srba je napustio grad, a nedugo prije Einikovog posjeta navodno se dogodilo umorstvo 10 zatvorenika srpske nacionalnosti u ogulinskom zatvoru. Einik je bio nepovjerljiv prema predstavnicima lokalnih vlasti iz HDZ-a i opisao je da su predstavnici lokalnih Srba, za razliku od Srba u Vrbovskom koji su govorili otvoreno, morali koristiti “diplomatski jezik” i govoriti kako razumiju činove nasilja usmjerene prema njima (*Ibid.*). Na kraju, Einik je zaključio da bilo kakvo poboljšanje međuetničkih odnosa u Hrvatskoj ovisi primarno o vlastima u Zagrebu, te da dobri etnički odnosi mogu biti narušeni tendencioznim prikazivanjem situacije u medijima (*Ibid.*).

Einikov izvještaj je relevantan jer već 1992. prepoznaje kako problemi između Srba i Hrvata ne počivaju u kulturi “balkanskog podneblja”, već u potezima vlasti, u ovom specifičnom slučaju, u politici vladajućeg HDZ-a. Uzrok dugotrajnih etničkih tenzija je upravo u nacionalizmu političkih elita, a gdje vlasti nisu vođene nacionalističkom ideologijom, etnički sukobi se svode na izolirane incidente i postupke malog broja ekstremista. Einik polazi od pretpostavke da je suživot različitih etničkih skupina ostvariv i da ga tamo gdje postoji volja vlasti da se radi na međusobnom pomirenju i očuvanju prava manjina ne može poremetiti ni nedavno iskustvo ratnog sukoba. Uz to, u Einikovim se izvještajima primjećuje kontrast između svakodnevice zajedničkog života i medijacije problema koji često proizlaze iz šireg političkog konteksta na razini male zajednice i velikih geopolitičkih narativa političkih lidera poput Tuđmana i Miloševića, čiji su snovi o “granicama civilizacija” i proširenjima granica odvojeni od iskustava ljudi koji žive na prostoru pod njihovom vlašću. Perspektiva iznesena u Einikovom izvještaju uvodi u rječnik američkih diplomata diskurs koji je Hansen nazvala “diskursom humanitarne odgovornosti”. Jedan od glavnih elemenata navedenog diskursa je podjela populacije na civile, najčešće predstavljene kao nevine žrtve, shvaćene ahistorijski, i političke vođe koji se shvaćaju kao nosioci etničke mržnje i nacionalizma, sukladno interpretativnom okviru “balkanizma” (Hansen, 2006: 112). Iako težinu odgovornosti prebacuje na nosioce vlasti, Einikov izvještaj ipak ne percipira ni civilno stanovništvo kao pasivno, te ističe njihov međusobni rad na izgradnji i osiguranju mira.

U međuvremenu, sukob se proširio na Bosnu i Hercegovinu i rat u Jugoslaviji počinje privlačiti pažnju američke javnosti, naročito nakon što su

preko ljeta izvještaji o koncentracijskim logorima u toj zemlji došli u američke medije (Hansen, 2006: 105). Postalo je očito kako europske zemlje neće uspjeti spriječiti sukob velikih razmjera i zločine nad civilima. Uz to je 1992. godina bila izborna godina i kandidat Demokratske stranke za predsjednika SAD-a Bill Clinton iskoristio je krizu u Bosni kako bi kritizirao Bushov pristup vanjskoj politici. Njegova kritika počivala je na percepciji SAD-a kao zemlje koja mora garantirati globalni mir i aktivno sprečavati kršenje ljudskih prava. Diskurs ljudskih prava koji se u američkoj vanjskoj politici počeo javljati još za mandata predsjednika Cartera, a intenzivirao se krajem Hladnog rata, sada dobiva novi element: više nije dovoljno samo “podupirati” one režime koji pokazuju napredak na polju ljudskih prava i uskraćivati podršku onim režimima koji ih krše, već je potreban proaktivniji angažman kako bi se ljudska prava zaštitila. Tijekom predizborne kampanje, budući predsjednik, Bill Clinton, oštro kritizira Bushovu administraciju zbog “okretanja leđa pred kršenjem ljudskih prava” i obećava da će učiniti SAD “katalizatorom kolektivnog otpora agresiji” naglašavajući kako se “u svijetu promjena sigurnost postiže inicijativom, a ne inercijom” (Holbrooke, 1999: 41—42).

Možemo reći kako je zaokret američke vanjske politike za vrijeme Clintona predstavljao napuštanje dotadašnje realističke paradigme pristupa međunarodnim odnosima i usvajanje liberalnog pristupa. Politički realisti smatraju sebični interes država primarnim faktorom međunarodnih odnosa koji proizlaze iz same ljudske prirode (Özekin i Sune, 2022: 3). Liberalni pristupi međunarodnim odnosima ističu kako čovječanstvo može racionalno djelovati s ciljem sprečavanja sukoba i zajedničkog napretka (Özekin i Sune, 2022: 2). Dok u okviru realizma ljudska prava, pa ni pravo naroda na samoodređenje, nemaju bitnu ulogu, već su posve podređena interesima država, u liberalnom diskursu međunarodnih odnosa ona imaju privilegirani položaj. Stvaranje diskurzivne poveznice između ljudskih prava i sigurnosti stvorilo je opravdanje za aktivnije angažiranje SAD-a na području bivše Jugoslavije – pitanje koje se dosad rješavalo isključivo diplomatskim pritiscima – te se počinje govoriti i o mogućoj vojnoj intervenciji kako bi se spriječila katastrofa u Bosni i Hercegovini. Diskurzivna promjena bila je u skladu s evolucijom diskursa o bivšoj Jugoslaviji u javnosti SAD-a i zemalja Zapadne Europe koja se događa između međunarodnog priznanja Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine 1992. i postizanja mira u Daytonu 1995. godine.

Nakon izbora, i inauguracije Billa Clintona i nove administracije regrutirane iz redova Demokratske stranke, donošenje “mira na Balkan” postalo je

jednim od prioriteta u vanjskoj politici Washingtona. Tome je pomogao izbor Warrena Christophera za državnog tajnika. Warren Christopher je postavio održanje mira i osiguravanje ljudskih prava diljem svijeta novim ciljem post-hladnoratovske politike SAD-a, a zalagao se i za proširenje NATO-a i uspostavljanje Partnerstva za mir u Europi. U maju 1993. Warren Christopher posjećuje Europu i počinje pregovarati s europskim čelnicima. Christopher je nagovarao europske saveznike da odustanu od Vance-Owenovog plana za Bosnu, zalagao se za ukidanje embarga na uvoz oružja Bosni i Hercegovini i za zračne napade na položaje bosanskih Srba (politika opisana kao *lift and strike policy*). Pojačan interes SAD-a za područje bivše Jugoslavije odrazio se i na situaciju u Hrvatskoj. Na mjesto veleposlanika u Zagrebu postavljen je, sredinom 1993. godine, Peter W. Galbraith. U ljeto 1993., kad je Peter Galbraith imenovan veleposlanikom, rat traje već dvije godine, blizu trećine hrvatskog teritorija je pod kontrolom krajiških Srba, a u Bosni bjesni rat između Vojske Republike Srpske, Armije BiH i Hrvatskog vijeća obrane. Iako je Clintonova administracija razmišljala o tome da u znak protesta protiv podrške Zagreba HVO-u ne pošalje veleposlanika u Zagreb, Galbraith je ipak stupio na dužnost, s uputama da okonča rat između Muslimana i Hrvata u Bosni i da navede Tuđmana da smijeni Matu Bobana i Slobodana Praljka (ICTY IT-06-90: 4918). Galbraith je, u svojoj dugotrajnoj karijeri pomoćnika u Odboru za vanjske poslove Senata SAD-a, razvio reputaciju diplomatskog eksperta za krizna područja. Iako za razliku od Zimmermanna nije vladao srpskim ili hrvatskim jezikom, niti je ranije na duži rok boravio u zemljama bivše Jugoslavije, smatralo se da je upravo on najbolji izbor za pregovaranje mira u bivšoj Jugoslaviji, što je bio jedan od vanjskopolitičkih ciljeva nove administracije (ICTY, 060913ED: 6578). Što se situacije u Hrvatskoj tiče, Galbraithov cilj je bio uvjeriti vođe pobunjenih Srba kako međunarodna zajednica neće prihvatiti mijenjanje priznatih granica republika bivše Jugoslavije, te obavezati hrvatsku vlast na poštovanje ljudskih i građanskih prava hrvatskih Srba. U to vrijeme je, prema Galbraithovoj izjavi, Tuđman zahtijevao američku pomoć pri postizanju vlastitih ciljeva – smatrao je da je Hrvatska dio “zapadnog civilizacijskog kruga” i htio je približavanje Hrvatske europskim institucijama uz bliske odnose sa SAD-om. Galbraith je shvatio da može iskoristiti Tuđmanov strah od toga da ga međunarodna zajednica percipira kao “balkanskog vođu” i diplomatski izolira kao metodu pritiska kako bi postigao ciljeve State Departmenta. Osim toga, Tuđman se nadao američkoj podršci za vraćanje teritorija pod kontrolom pobunjenih Srba i za kasniji

pristup Europskoj Uniji i NATO-u (ICTY IT-06-90: 5162). S Galbraithom su se slagali i američki kongresmeni poput republikanskog senatora Orrina Hatcha, koji je 1997. nakon završetka rata nazvao dobivanje diplomatske podrške SAD-a Tuđmanovim najvišim prioritetom (US Senate, 1997: 101). Osim Tuđmana, Galbraith je često surađivao s ministrom vanjskih poslova Matom Granićem, kojeg je smatrao razumnim i umjerenim političarem, kao i s premijerom Nikicom Valentićem. Njih je smatrao saveznicima u svom nastojanju da utječe na politiku Hrvatske prema Srbima (ICTY IT-06-90: 5178). S Tuđmanom se Galbraith sastajao često – ponekad i po nekoliko puta u jednom danu – te je bio dobro upoznat s njegovim političkim stavovima i prijašnjim povjesničarskim radom. Kao i njegovi prethodnici, i Galbraith je svjestan Tuđmanove nacionalističke ideologije i njegove želje za stvaranjem etnički čiste države. Tuđman nije oklijevao da na njihovim sastancima govori kako je etnička homogenost stanovništva zapravo najbolja garancija opstanka države i očekivao je da takav pogled na međuetničke odnose naiđe na Galbraithovo odobravanje, što je Galbraitha čudilo, budući da je SAD multietnička država. Također, Galbraith je često isticao da mu nije bilo jasno zašto Tuđman pozitivno govori o razmjeni stanovništva između Grčke i Turske nakon grčko-turskog rata 1923. godine, kad mu je kao povjesničaru trebalo biti jasno da je razmjena izazvala veliku količinu ljudske patnje, a nije riješila povijesne sporove tih dviju država (ICTY, IT-04-74: 6435). Osim toga, Galbraith svjedoči kako su Tuđman i ostali članovi hrvatske vlade bili posve neosjetljivi na patnje hrvatskih Srba, te da su ustupke na polju ljudskih prava činili tek nakon prosvjeda i prijetnji SAD-a, a iako neki članovi Vlade nisu dijelili Tuđmanova uvjerenja, Galbraith je siguran da je Tuđman imao potpunu kontrolu nad Vladom, Saborom i HDZ-om (ICTY IT-06-90: 5090).

Ako je Galbraith smatrao da su hrvatski političari u potpunosti podređeni Tuđmanu i njegovim velikohrvatskim nacionalističkim idejama, za predstavnike hrvatskih Srba je vjerovao da su posve podređeni Miloševićevim velikosrpskim nacionalističkim idejama. S predstavnicima pobunjenih Srba Galbraith je imao intenzivan kontakt kao jedan od autora plana Z-4 (uz ruskog veleposlanika u Hrvatskoj Leonida Kerestedžijanca i njemačkog diplomata koji je predstavljao Europsku Uniju Geert-Hinricha Ahrensa). Nacrt plana je predviđao miran povratak područja pod kontrolom pobunjenih Srba u granice Hrvatske uz široku autonomiju na područjima gdje su Srbi 1991. činili većinu stanovništva: Srbi bi imali pravo na korištenje svog jezika i pisma,

vlastite obrazovne programe, državne simbole, predstavnička tijela vlasti, te na korištenje vlastitih novčanica. Galbraith je uspio privoljeti Tuđmana na uvjetno primanje nacrtu kao temelja za pregovore, iako je istakao da je Tuđman nevoljko pristao i prihvatio razmatranje plana iz taktičkih razloga. Na kraju je Odbor za Ustav Hrvatskog sabora donio zaključak kako plan Z-4 nije u skladu s Ustavom, koji ne predviđa mogućnost federalnog ili konfederalnog preustroja Hrvatske (Bing, 2015: 495). Planom je bio zadovoljan i tadašnji ministar vanjskih poslova Republike Srpske Krajine Milan Babić. Babić je čak, pročitavši plan, navodno rekao Galbraithu: “Ovo je previše autonomije – ne želimo sami plaćati za svoje mirovine” (ICTY, IT-95-11: 3790). U trenutku kad su predstavnici Z-4 skupine formalno htjeli predstaviti plan, srpsko je vodstvo počelo praviti probleme, odugovlačiti s protokolom, uvjetovati broj novinara koje srpska i hrvatska strana imaju pravo dovesti (prema Galbraithu, “Hrvati nisu smjeli dovesti više od dvoje novinara, jer ih je Knin imao samo dvoje”) (ICTY, IT-95-11: 3745). Na kraju je Martić odbio uopće primiti nacrt mirovnog plana, pravdajući to Galbraithovom povredom protokola: Galbraith i ostali članovi delegacije su uvrijedili Martića time što su se sastali s Babićem prije nego s njim (ICTY, IT-95-11: 3748). Martićev izgovor postaje još čudniji kad se uzme u obzir da Galbraith, kao ni ostali američki diplomati, nije uvažavao niti jednu od političkih titula Republike Srpske Krajine: niti je Martića u službenoj komunikaciji oslovljavao kao predsjednika, niti Babića kao ministra, već im je jednostavno pristupao kao vođama pobunjeničkih grupacija na teritoriji međunarodno priznate države.

Drugi znakovit sastanak između Martića i Galbraitha dogodio se 24. oktobra 1994. u jednom kninskom restoranu. Svrha sastanka je bila razgovor o pogoršanju situacije na terenu: Galbraith je htio obavijestiti Martića kako je strpljenje Hrvata na isteku i kako moraju što prije krenuti u mirovne pregovore. Galbraith je bio šokiran kad mu je Martić odgovorio kako vojska RSK ima sredstva obrane u slučaju da Hrvati pokušaju reintegrirati pobunjenu Krajinu vojnim putem, te da mogu ozbiljno zaprijetiti Zagrebu. Veleposlanik je u kasnijem tumačenju čitav razgovor protumačio kao niz prijatnji Zagrebu ubačenih između redaka srdačnog razgovora. Martić se prema Galbraithu ponašao prijateljski i nagovarao ga da ostanu u kontaktu, kako bi se mogao na vrijeme udaljiti iz Zagreba jer su “obojica mladi ljudi i prema tome bi se Martić osjećao loše ako bi se Galbraithu išta dogodilo”. Također se raspitivao gdje se u Zagrebu nalazi američka ambasada i obećao da će obavijestiti Galbraitha

unaprijed kako bi ovaj znao napustiti ambasadu – ponuda koju je Galbraith odbio, upozorivši ga da bi raketni napad na Zagreb predstavljao zločin (ICTY, IT-95-11: 3759).

Galbraith ne skriva čuđenje pred ponašanjem kninskih vođa, često ističući i opisujući njihove nastupe kao bizarne. Nakon što se u januaru 1994. susreo s liderom podunavskih Srba Goranom Hadžićem, Galbraith je ostao zatečen ponašanjem Hadžića i predsjednika općinskog vijeća Milana Ilića. Galbraith se s Ilićem i Hadžićem susreo nakon što su lokalni Srbi prijetili da će ometati posjet ambasadora i pomoćnika državnog tajnika Shattucka Ovčari. Sastanak se odvijao u prostorijama tvornice Borovo i na njemu je Hadžić iznio svoju perspektivu sukoba Galbraithu. Hadžić je počeo sastanak izjavom kako je Republika Srpska Krajina “mala i siromašna država” koja nema priliku iznijeti svoju istinu svijetu. Hadžić nije negirao zločine Srba, ali je rekao da ih se krivi i za postupke koje je počinila druga strana, na primjer za nedavno uništenje Starog mosta u Mostaru, te da Srbi u Hrvatskoj brane svoje domove od Hrvata koji su počeli rat ubijanjem Srba i paljenjem njihove imovine. Veleposlanik je odgovorio u tipičnom diskursu ljudskih prava: Sjedinjene Države su posvećene zaštiti ljudskih prava svih naroda bivše Jugoslavije, odlučne su da počinitelji zločina na svim stranama budu kažnjeni, te da zahtijeva poštovanje svačijih ljudskih prava, pa tako i ljudskih prava Srba u Hrvatskoj. Na to je Hadžić odgovorio kako ni ratni zločini u Vijetnamu, Kambodži i Argentini nisu kažnjeni i pitao zašto je fokus na bivšoj Jugoslaviji, složivši se s tim da će neki Srbi morati odgovarati pred sudom. Milan Ilić je pak održao “bombastičan govor pun pozivanja na Karla Marxa i Elihua Rootha”, državnog tajnika u administraciji Theodora Roosevelta, koji je trebao uvjeriti ambasadora i zamjenika državnog tajnika kako su Hrvati isključivi krivci za rat, te kako Srbi nikad neće pristati da Krajina ponovno postane dijelom Hrvatske “jer bi to značilo kraj za sve Srbe” (Wikileaks, 94ZAGREB157, 1994).

Ovakvi susreti su doveli do izražaja jedinstvenu dinamiku koja je vladala u komunikacijskom trokutu između predstavnika američke vlasti, hrvatskih vlasti i predstavnika pobunjenih Srba. Amerikanci su ostajali vjerni svojoj deklariranoj politici zaštite ljudskih prava u kaotičnim okolnostima rata u Jugoslaviji. Nisu imali naročite simpatije niti prema hrvatskim niti prema srpskim vlastima, i dalje ostajući vjerni Zimmermannovom opisu istih kao “patuljaka” s kojima je bilo nemoguće pregovarati ikako drugačije osim diplomatskim pritiscima. Srpski političari su nastupali kao da na svojoj strani

imaju vojnu moć i povijesno pravo, te kao žrtve u sukobu s novom hrvatskom vlasti. Američki diplomati su imali malo senzibiliteta za njih, smatrajući ih uglavnom produžecima Miloševićeve politike i opisujući njihove diplomatske poteze kao opstrukciju mirovnog procesa. Nisu ih smatrali nosiocima stvarne političke vlasti, a njihov nastup u pregovorima često se opisuje kao spoj splet-karenja i bizarnosti. Hrvatska vlast je, vođena između ostalog Tuđmanovom osobnom balkanističkom percepcijom geopolitike i povijesti, htjela biti na strani Zapada i SAD-a i imati njihovu podršku za vojno rješenje pitanja Krajine. Zbog toga je Galbraith smatrao kako se na Pantovčak i Markov trg može vršiti “meki” diplomatski pritisak. Pritisak je išao u smjeru obvezivanja Hrvatske da poštuje mirovne pregovore, izbjegava pripojenje Krajine i Podunavlja vojnim putem i poštuje ljudska prava hrvatskih Srba. Akcije “Bljesak” i “Oluja”, koje je Hrvatska poduzela 1995. godine kako bi vratila dijelove teritorija koji su od 1991. bili prvo pod kontrolom Srba, a zatim pod patronatom snaga UN-a, stavile su navedenu poziciju Sjedinjenih Država na test.

Galbraith nije bio iznenađen “Olujom”. Njegova svjedočanstva pokazuju kako je američko veleposlanstvo bilo obaviješteno o planiranju vojne akcije protiv Republike Srpske Krajine, a na istu mogućnost je Galbraith upozorio Martića na već spomenutom sastanku 1994. Dapače, njegovi naponi krajem jula i početkom augusta 1995. usmjereni su prema nagovaranju Babića da ishodi prihvaćanje plana Z-4 kako bi spriječio hrvatsku vojnu intervenciju nakon koje bi neminovno uslijedili progon Srba sa zauzetih prostora i zločini nad civilima. U kontaktima s Amerikancima, Tuđman, Šušak i drugi iz političkog vrha Hrvatske naviještali su čišćenje navedenih krajeva od Srba i nasilnu izmjenu strukture stanovništva i Sjedinjene Države su bile svjesne da će se ona dogoditi. Na primjer, Tuđman je u razgovorima s Galbraithom opetovano nazivao Srbe iz Krajine strateškom prijetnjom Hrvatskoj zbog geografske raspodjele njihove populacije i učestalo ponavljao svoj stav kako etnički čiste države imaju najbolje šanse za opstanak, te govorio u prilog povijesnih transfere populacije (ICTY, IT-06-90: 4937). Galbraith je osobno svjedočio stanju u zapadnoj Slavoniji nakon akcije “Bljesak”, kad je posjetio okolicu Pakraca i Okučana te tamo razgovarao s Veljkom Džakulom i lokalnim Srbima koji su ostali nakon što je Hrvatska vojska zauzela to područje. U svom diplomatskom dnevniku Galbraith spominje kako su pojedini Srbi ponižavani, tjerani da oko vrata nose zvonca i izloženi prijetnjama, ali isto tako govori kako je lokalni šef policije u Pakracu spriječio i kaznio takve ekscese u kojima su sudjelovali i hr-

vatski policajci (ICTY, 08-70-0019: 10). Kad Galbraith govori o stanju u zapadnoj Slavoniji nakon "Bljeska", ton dnevnika varira između nade i pesimizma. Vidi se da ambasador Galbraith ima prilično poštovanje prema Veljku Džakuli, lideru lokalnih Srba čiji je program, usmjeren prema bržem stjecanju hrvatskih dokumenata za Srbe iz zapadne Slavonije, nazvao izrazito inteligentnim (*Ibid.*), te je oduševljen podrškom koju nevladine organizacije na tom području pružaju Srbima. S druge strane, spominje razgovor s Hrvaticom koja je počela obnavljati svoju kuću nakon "Bljeska" i koja je istakla kako je bilo kakav budući suživot sa susjedima Srbima nemoguć jer je "svaki od njih ukrao nešto od nje, ubio joj nekog iz porodice ili pomogao pri uništavanju njezine kuće". Na kraju razgovora, Galbraith zaključuje kako to "nije bio sjajan trenutak za etničko pomirenje", no ističe kako ju je Džakula barem bio spreman saslušati (*Ibid.*: 11).

Iskustvo "Bljeska" upozorilo je Galbraitha na moguće posljedice vojnog zauzimanja Krajine, te je za sastanka s Babićem u Beogradu 2. augusta 1995. nagovarao Babića da utječe na Martića kako bi ovaj prihvatio pregovore s Tuđmanom. Upozorio je Babića da bi odbijanje mirovnog plana neminovno značilo progon civilnog stanovništva Krajine, sa čim se Babić složio i rekao kako je spreman prihvatiti plan koji Krajini daje znatno manje autonomije od plana Z-4 kako bi izbjegao rat (*Ibid.*: 30). Galbraith je bio ugodno iznenađen spremnošću Babića na ustupke, no kad je prenio tu vijest Tuđmanu, Tuđman mu je rekao kako ne vjeruje Srbima i kako će se vojna akcija protiv Krajine dogoditi, s američkim zelenim svjetlom ili bez njega. Galbraith je vidio da su Tuđmanovi odgovori neiskreni, a na Galbraithovu opasku kako će ponovno izbijanje sukoba rezultirati humanitarnom katastrofom, lakonski je rekao da je donio odluku (*Ibid.*: 32). Premda je rekao kako Sjedinjene Države ne daju zeleno svjetlo za vojnu operaciju, veleposlanik je, prema vlastitom svjedočanstvu, bio nemoćan zaustaviti vojnu akciju, jer je State Department vjerovao kako će intervencija Hrvatske vojske spriječiti humanitarnu katastrofu u Bihaću, koji je bio pod opsadom Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpske Krajine. Kao razlog za to što se vlada Sjedinjenih Američkih Država nije aktivnije zauzela za zaustavljanje zauzimanja pobunjenih područja vojnim putem, Galbraith navodi kako se američka politika vodila "hijerarhijom zla". Na toj hijerarhiji, progon hrvatskih Srba bio je manje zlo od mogućeg ubojstva desetina tisuća Hrvata i Bošnjaka koje bi po Galbraithu sigurno uslijedilo da je Bihać pao (ICTY, IT-06-90: 5005). Sjedinjene Države su također bile pod dojmom ratnog zločina u Srebrenici koji se dogodio samo tri tjedna ranije i bile čvrste u svojoj nakani

da spriječe ponavljanje sličnog scenarija u Bihaću. Konačno dopuštanje Oluje, usprkos posljedicama za Srbe s područja Krajine, Galbraith tako svodi na konsekvencijalističku etičku odluku biranja “manjeg zla”, vođenu percepcijom da je, s obzirom na kompleksnost rata, neke zločine nad civilima nemoguće spriječiti. Na dan Oluje, Galbraith gleda izvještaje u hrvatskim medijima koji su tvrdili da su Srbi odbili posljednji prijedlog mirovnog sporazuma i u svom ih dnevniku naziva čistim lažima² (ICTY, 08-70-0019: 33), a o njegovim osobnim stavovima o operaciji najbolje govori činjenica da ju je nazvao “blitzkriegom”, terminom koji evocira nacističku taktiku brzog osvajanja terena iz Drugog svjetskog rata (*Ibid.*). Od prvog dana upozorava hrvatsku vladu na nebrigu prema civilnom stanovništvu, a napadi na povorke izbjeglice iz Krajine su kod Galbraitha izazvali revolt. Kad je pročitao izvještaje o kamenovanju kolone i ženi koja je izvlačila krhotine razbijenog stakla iz pokrivača u koji je bilo zamotano dijete, najoštrije je napao Tuđmana, što je rezultiralo njihovim najvećim dotadašnjim sukobom, te se odlučio zaputiti u Sisak i u svom blindiranom službenom automobilu se pridružiti izbjegličkoj koloni (*Ibid.*: 38—39). Putem ga je prepoznao bivši radnik čistoće iz Karlovca koji ga je pozvao na svoj traktor. Galbraith je bio uvjeren da je upravo njegova prisutnost u koloni spriječila daljnje kamenovanje civila.

Nakon Oluje, Galbraith je nastavio intervenirati kod hrvatskih vlasti koje su otežavale povratak civila tako da su ih sprečavale da preuzmu svoju imovinu bez hrvatskih dokumenata koje im je bilo nemoguće dobiti u roku od trideset dana kojeg je vlada odredila (*Ibid.*: 44). Bio je preneražen nebrigom hrvatskih vlasti za dio vlastitih građana, uništavanjem i pljačkanjem srpskih kuća čak i na područjima, poput Donjeg Lapca, koja nisu bila zahvaćena borbama (*Ibid.*: 59) te Tuđmanovim stavom kako su prognani Srbi zapravo “optanti”, osobe koje su se svojevrijem odrekle hrvatskog državljanstva i života u Hrvatskoj (ICTY, IT-06-90: 5130). Prilikom posjeta Glini 24. septembra 1995., zaprepašten je uklanjanjem spomenika žrtvama ustaškog pokolja u glinskoj crkvi i činjenicom da gradonačelnik Gline poriče da se masakr dogodio, te oštećivanjem novoizgrađene pravoslavne crkve (ICTY, 08-70-0019: 60). Prema

2 Prema Geert-Hinrichu Ahrensu, predstavnik Srba na pregovorima u Ženevi 3. augusta 1995. godine Mile Novaković pristao je na kompromis koji je uključivao pregovore o budućnosti RSK na temelju plana Z-4, dok je predstavnik hrvatske vlade Ivić Pašalić htio bezuvjetnu predaju vlasti na području Krajine i sveg oružja u posjedu hrvatskih Srba, na što srpska strana nije bila voljna pristati (Ahrens, 2007: 172).

zamjeniku državnog tajnika Johnu Shattucku, gradonačelnik Gline je uklanja-
nje spomenika pravdao činjenicom da se isti "nije uklapao u lokalnu arhitek-
turu", što je Galbraith kasnije u automobilu komentirao riječima "Dobrodošli
u etnički čistu Hrvatsku" (Shattuck, 2003: 171—172). Galbraith i Shattuck su
na konferenciji za štampu 30. septembra osudili ubojstva, pljačkanja i palež
u Krajini (*Ibid.*: 64). Galbraith se nije libio naglasiti kako je Hrvatska daleko
od toga da bude prihvaćena kao zemlja "razvijenog Zapada" zbog zatvaranja
očiju na kršenje ljudskih prava. Ukidanje roka od trideset dana u januaru 1996.
godine Galbraith upravo pripisuje pritiscima Sjedinjenih Država na hrvatske
vlasti (ICTY, IT-06-90: 5131).

Paralelno sa zalaganjem za prestanak otežavanja povratka civila, Galbraith, uz pomoć predstavnika Ujedinjenih naroda Thorvalda Stoltenberga, radi na sporazumu o mirnoj reintegraciji Sektora Istok, koji obuhvaća Podunavlje. Dojam koji se dobiva iščitavanjem njegovih dnevničkih zapisa s kraja 1995. i početka 1996. godine jest da je Galbraith pod pritiskom da postigne navedeni mirovni sporazum što ranije i da je zapravo izuzetno frustriran ponašanjem hrvatskih i srpskih pregovarača. S hrvatske strane, Galbraith predstavlja sporazum Tuđmanu, s kojim su mu odnosi već poprilično narušeni, Hrvoju Šariniću te Miomiru Žužulu i Vesni Škare Ožbolt. Ponovno ga šokira nespремnost Tuđmana i Šarinića da se obvežu na poštovanje prava srpskog stanovništva i na slobodan povratak izbjeglica. Hrvatska strana je spominjanje slobodnog povratka izbjeglica prihvatila tek kad je Galbraith posegnuo za retoričkim trikom i uvjerio ih kako će izostavljanje takve odredbe također spriječiti povratak Mađara u Baranju i tako narušiti hrvatske odnose s Budimpeštom (ICTY, 08-70-0019: 72).

Srpski predstavnici na sastancima s Galbraithom i Stoltenbergom bili su Goran Hadžić i Milan Milanović. Iako je u početku Galbraith shvaćao predstavnike Srba kao puno sklonije suradnji od Hrvata, ističući kako se po prvi put nisu predstavljali kao predstavnici neke srpske autonomne republike već kao lokalni lideri, te primjećujući da oni samo žele garanciju zaštite ljudskih prava, nakon reintegracije i oni su izazvali njegovo nestrpljenje svojim odugovlačenjem i inzistiranjem na nekoj formi plebiscita o pridruživanju Hrvatskoj. U brojnim zabilješkama, Galbraith otvoreno odaje svoje nestrpljenje i ljutnju zbog tvrdoglavosti aktera, u jednoj prilici istakavši kako "nema kraja sposobnosti Hrvata i Srba da uprskaju stvari (*there is no end to the ability of Serbs and Croats to mess things up*)" (*Ibid.*: 75). Povod je bila opetovana nevoljkost hrvat-

ske strane da nedvojbeno garantira povratak izbjeglih Srba, što ga je navelo da zaprijeti sankcijama ako hrvatske vlasti odbiju sporazum (*Ibid.*: 75—76). Milanović ga je pak naljutio primjedbom da se odredbe o poštovanju ljudskih prava mogu slobodno izostaviti iz teksta jer “Hrvati ionako ne poštuju ljudska prava”. Skepsu srpskih pregovarača Galbraith je, na lošem srpskom, nazvao “glupnost bez granica” (*Ibid.*, 81).

U cjelini, Galbraithov pogled na hrvatsku i srpsku stranu u sukobu je gotovo identičan, s bitnom razlikom što se na predstavnike hrvatske vlasti ipak moglo utjecati prijetnjama sankcijama i uskraćivanjem američke pomoći. Tuđmana opisuje kao zagriženog nacionalista, gotovo kao karikaturu diktatora opsjednutog svojom verzijom nacionalne povijesti. U svojim haškim svjedočenjima, Galbraith kao grotesknu ističe Tuđmanovu opsesiju zemljopisnim kartama i zamjenom teritorija, rekavši kako je gotovo svaki sastanak s hrvatskim predsjednikom rezultirao vađenjem karata iz ladice i razgovorom o teritorijalnom proširenju Hrvatske. Tuđman je neskriveno pravdao postupke razmjene stanovništva i vjerovao kako su etnički čiste države jedina garancija stabilnosti i uspješnosti, što je šokiralo Galbraitha, koji je stabilnost upravo vidio u garanciji ljudskih prava. Od hrvatskih ministara najviše je cijenio ministra vanjskih poslova Matu Granića. Gojka Šuška je smatrao umjerenijim i mudrijim od Tuđmana, a Šarinića uglavnom čovjekom koji je prenosio Tuđmanove stavove (ICTY, IT-06-90: 4938—4939). Nebriga hrvatskih političara za ljudska prava hrvatskih Srba i izjave poput Tuđmanovog stava da su prognani Srbi optanti i Šarinićeve izjave da su Srbi “rak u utrobi Hrvatske” jasno su signalizirale Galbraithu da je krajnji cilj hrvatske vlade država očišćena od Srba.

Političare krajiških Srba Galbraith također vidi nijansirano: Babić je za njega “iskreni” nacionalist kojem je bilo stalo do stanovništva, ali kojeg su izigrali Milošević i Martić (ICTY, IT-95-11: 3788—3789). Ništa bolje mišljenje nema o predstavnicima podunavskih Srba, opisujući njihovo ponašanje kao bizarno, a kad je spominjao obavještajnu službu krajiških Srba, nije odolio a da se ne poigra riječima i kaže kako je “inteligencija (korišteno u dvostrukom značenju engleske riječi *intelligence*) krajiških Srba istinski oksimoron” (ICTY, 08-70-0019: 81). Dok Miloševića smatra glavnim krivcem za sukob, Martića smatra ograničenim čovjekom koji nije bio dorastao zadatku i čije je odbijanje plana Z-4 dovelo do rata i humanitarne katastrofe. Njegova konačan pogled na sukobe u Jugoslaviji kreće se u okviru diskursa humanitarne odgovornosti: nevini civili su žrtve megalomanskih ambicija hrvatskih i srpskih političa-

ra, zaslijepljenih vlastitom ideologijom i političkom ograničenošću. Čini se da Galbraith, usprkos isticanju pojedinih pozitivnih primjera poput Veljka Džakule, nije vidio mogućnost promjene kompleksnih međuetničkih odnosa nabolje. Hrvate i Srbe Galbraith gleda kao narode Balkana, prostora koji tek treba potencijalno postati dijelom Europe, a u svom dnevniku ističe kako je pridruživanje Hrvatske Europskoj Uniji, koje hrvatski politički vođe ističu kao sigurno, zapravo tek “daleka mogućnost” (ICTY, 08-70-0019: 72).

/ Zaključak

Diskurs američke vanjske politike prema hrvatskim Srbima razvija se kao dio šireg diplomatskog diskursa o Jugoslaviji i sukobu između njenih nekadašnjih republika. Četiri elementa su primjetna unutar tog šireg diplomatskog diskursa o Jugoslaviji i svaki od njih je u određenom trenutku oblikovao način na koji su akteri diplomacije Sjedinjenih Američkih Država pristupali ratu u Hrvatskoj. Prvi element obuhvaća generalnu promjenu usmjerenja vanjske politike SAD-a nakon pada Berlinskog zida i kraja Hladnog rata. Način pristupanja vanjskoj politici nije bio više obilježen diskursom geopolitičke važnosti pojedinih zemalja kao brane utjecaju Sovjetskog Saveza, već se dogodio zaokret prema poticanju i očuvanju ljudskih prava i slobode tržišta. Ti su prioriteti s jedne strane predstavljali svojevrsan kontinuitet hladnoratovske autopredodžbe SAD-a kao “lidera slobodnog svijeta” u kontekstu gdje je slobodni svijet poistovjećen s kapitalističkim tržišnim odnosima, no novitet je zaokret prema davanju prioriteta idealističkoj koncepciji ljudskih prava. Ta promjena usmjerenja dovela je do gubljenja važnosti Jugoslavije u američkim vanjskopolitičkim planovima početkom devedesetih. U prve dvije godine krize, Sjedinjene Države su bile i više nego sklone prepustiti diplomatske pokušaje razrješenja krize Europskoj zajednici i Ujedinjenim narodima, a u često pričavanoj anegdoti Bush čak nije bio dovoljno zainteresiran da zapamti što se u Jugoslaviji zapravo događa. Diplomatski pritisci uglavnom su se događali u formi pritisaka na saveznu vladu zbog kršenja ljudskih prava na Kosovu.

Drugi element je diskurs balkanizma, koji je bio relativno odsutan dok je Jugoslavija bila strateški važna kao jedna od rijetkih socijalističkih zemalja u Europi koja nije bila dio takozvanog Istočnog bloka. Početkom sukoba, on se ponovno počinje javljati kroz opaske o “svadljivosti” balkanskih naroda

i pozivanje na “drevne” etničke mržnje. Taj je diskurs obilježio prvu fazu sukoba u Jugoslaviji. Diskurs balkanizma se nije samo javljao na američkoj strani politike, već je činio bitan dio Tuđmanovog nacionalizma. Tuđman je, u razgovorima s američkim diplomatima, često isticao kako je Hrvatska povijesno i kulturno dio Zapada, za razliku od muslimanskog naroda u Bosni, koji je predstavljao kroz leću orijentalističkih predodžaba, i Srba, koje je predstavljao kao balkansko strano tijelo u Hrvatskoj. Osim toga, brojni izvještaji koje je na raspolaganju imao Odbor Senata SAD-a za vanjsku politiku, a koji su se ticali sukoba u Hrvatskoj, poput onih Perpicha i Parage, također su pisani u ključu diskursa balkanizma. Peter Galbraith je povremeno vješto igrao na kartu Tuđmanovih balkanističkih predodžaba, ucjenjujući ga izjavama kako riskira izgubiti priliku da “postane dio Zapada” ako ne bude poštovao ljudska prava Srba. S druge strane su bili opisi srpskih lidera kao ograničenih spletkara i naglašeno groteskni opisi njihovog ponašanja.

Treći element bio je osjećaj fatalizma vezan uz Jugoslaviju. Već 1990. i 1991. godine, na samom početku jugoslavenske krize, postojao je stav kako Sjedinjene Američke Države ne mogu učiniti ništa kako bi održale Jugoslaviju na životu. Stav američke diplomacije u početnim godinama krize najbolje je ocrtao Lawrence Eagleburger kad je izjavio kako SAD želi opstanak Jugoslavije, ali ne želi da ona ostane cjelovita silom. No izjave čelnih ljudi Srbije i Hrvatske jasno su dale do znanja Amerikancima kako raspad Jugoslavije nužno vodi do oružanih sukoba i etničkog čišćenja, a takav su scenarij, kao gotovo siguran, predviđale i obavještajne službe. Čak su i ljudi poput Warrena Zimmermanna, koji je vjerovao kako narodi Jugoslavije mogu egzistirati u suživotu, smatrali da ne postoji ništa što je međunarodna zajednica mogla učiniti kako bi spriječila val nacionalizma koji je “ubio” Jugoslaviju. Taj osjećaj fatalizma bio je iza percepcije Oluje kao “manjeg zla” u odnosu na pad Bihaća. Percepcija dijela američkih vanjskopolitičkih aktera je i u kasnijim fazama rata bila da se određeni ratni zločini i oružani sukobi ne mogu spriječiti.

Posljednji element bio je diskurs humanitarne odgovornosti, koji je stupio na scenu ubrzo nakon međunarodnog priznanja Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Iako je Lene Hansen taj diskurs shvatila kao jedan od produžetaka diskursa “balkanizma”, njegova implementacija u sukobu u Hrvatskoj je jednako usko vezana uz diskurse ljudskih prava i stabilnosti. Ključni američki diplomati u Hrvatskoj nakon 1992., Mike Einik i Peter Galbraith, imaju uglavnom negativno mišljenje o hrvatskim i srpskim političkim liderima. Izuzeci

od tog pravila, Milan Babić, Veljko Džakula i Mate Granić, čiju ulogu Galbraith shvaća donekle pozitivno, uglavnom su opisani kao ljudi koji nemaju previše političkog utjecaja na razvoj situacije. Einikov izvještaj o dvije općine odraz je kompleksne spoznaje diskursa humanitarne odgovornosti, gdje se nacionalizam gleda kao produkt interesa političkih elita, pri čemu su održavanje ili propast suživota u pravilu ovisili o partikularnim interesima istih.

/ Bibliografija

Izvori:

Anderson, Jack i Van Atta, Dale. 1989. "The ins and outs of Eagleburger." *Washington post*, 21. 02.

Baker, James. 1995. *The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989 — 1992*. Putnam's sons. New York.

"Civil strife in Yugoslavia: the United States response: hearing before the Subcommittee on European Affairs of the Committee on Foreign Relations, United States Senate, One Hundred Second Congress, first session, February 21, 1991." Pennsylvania State University.

Department of State, Freedom of Information Act Archives.

"Memoranda of Meetings and Telephone conversations." 1990. 1991. i 1992. George Bush Library and Museum Archives.

"National Security Council Meetings." 1990. 1991. i 1992. George Bush Library and Museum Archives.

Gompert, David. 1996. "The United States and Yugoslavia's Wars." U: Richard H. Ullman (ur): *The World and Yugoslavia's Wars*.

Council of Foreign Relations Press, New York, str. 122—145.

Holbrooke, Richard. 1999. *To End a War*. The Modern Library, New York.

Ivković, Žarko. 2019. "Rudolf: na čelu vlade htio je Rudyja Perpicha." Portal Večernjeg lista, dohvaćeno s poveznice <https://www.vecernji.hr/vijesti/rudolf-na-celu-vlade-htio-je-rudyja-perpicha-1365292>. 30. marta 2023.

Shattuck, John. 2003. *Freedom on Fire: Human Rights Wars & America's Response*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Unified Court Records Database: International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. Sudski predmeti: Gotovina et al. (IT-06-90), Martić (IT-95-11) i Prlić et al. (IT-04-74).

Prilozi: Peter Galbraith's Diplomatic diary (ICTY, 08-70-0019).

US Senate: Senate Hearing 105-424 – Hearing on Nomination of Anthony Lake to be Director Central Intelligence (March 11th, 12th, 13th 1997).

Wikileaks Cable Search, preuzeto s: <https://wikileaks.jcvignoli.com/>

“Yugoslavia: an approaching crisis.” 1983. Preuzeto s: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP86T00302R000801270010-6.pdf>

“Yugoslavia Transformed.” 1990. Preuzeto s: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/1990-10-01.pdf>

Zimmermann, Warren. 1997. *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers*. Times Books, New York.

Literatura:

Ahrens, Geert-Hinrich. 2007. *Diplomacy on the Edge: Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia*. Woodrow Wilson Center Press, Baltimore.

Bing, Albert. 2015. “‘Balkanski’ i ‘zapadni’ makijavelizam: Z-4 – diplomacija i/ili oružje?” *Časopis za suvremenu povijest*, 47 (3), 485–507.

Cameron, Fraser. 2005. *US Foreign Policy after the Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?* Routledge, Taylor and Francis Group, London i New York.

Glaurdić, Josip. 2011. *The Hour of Europe: Western Powers and the Breakup of Yugoslavia*. Yale University Press, New Haven & London.

Hansen, Lene. 2006. *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Routledge Taylor and Francis group, London i New York.

May, Ernest. 1971. “The Decline of Diplomatic History.” U: Gerald Glob i George Billias (ur): *American History: Retrospect and Prospect*. Free Press, New York, str. 399–430.

Özekin Kürşad, Muhammed i Sune, Engin. 2022. “Introduction: Foundation of International Relations Theory.” U: Muhammed K. Özekin i Engin Sune (ur): *Critical Approaches to International Relations: Philosophical Foundations and Current Debates*. Brill, Boston.

Picq, Manuela. 2013. “Critics at the edge? Decolonizing methodologies in International Relations.” *International Political Science Review*, 34 (4), str. 444–455.

Schmitz, David F. 2011. *Brent Scowcroft: Internationalism and Post-Vietnam War American Foreign Policy*. Rowman and Littlefield, Plymouth.

Smith, Karen. “Contrived boundaries, kinship and ubuntu: a (South) African view of ‘the international.’” U: Arlene B. Tickner i David L. Blaney (ur): *Thinking International Relations Differently*. Routledge Taylor and Francis group, London i New York, str. 301–322.

Tickner, Arlene B. i Blaney, David L. 2012. “Introduction: thinking difference.” U: Arlene B. Tickner i David L. Blaney (ur): *Thinking International Relations Differently*. Routledge Taylor and Francis group, London i New York, str. 1–25.

Todorova, Maria. 2009. *Imagining the Balkans*. Oxford University Press, New York.

Treverton, Gregory i Miles, Renanah. 2016. *Unheeded Warning of War: Why Policymakers Ignored the 1990 Yugoslavia Estimate*. Center for the Study of Intelligence, Washington DC.

VINKO KOROTAJ DRAČA
The USA Diplomacy and the Serbs in Croatia
(1989 — 1995)

The author provides an overview of the United States' policy towards the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Croatia, and representatives of Serbs in Croatia between 1989 and 1995. The author utilizes various types of diplomatic sources and analyzes them through the lens of post-structuralist approaches to the history of international relations. In the text, the author explores how perceptions of the Balkan region and the people of the former Yugoslavia, American self-conception, and paradigms of international relations shaped the actions of American diplomats such as James Baker, Warren Zimmermann, and Peter Galbraith towards the conflict between Croats and Serbs.

KEYWORDS: diplomacy, international relations, history of international relations, USA, war in Croatia